

RECENZIE

PINTÉR, Tamás – RÓZSAFI, János – STENCINGER, Norbert. *MAGYAR EZREDEK A DOBERDÓ-FENNSÍK VÉDELMEBEN. Második, átdolgozott kiadás.* Budapest : Nagy Háború Kutatásáért Közhaszú Alapítvány, 2017, 366 s., fotografie a mapy v texte, slovník odborných výrazov, miestny register, zoznam obrazov, schém a máp, anglické resumé. ISBN 978-963-12-5396-2.

Keď v máji 1915 vstúpilo Taliansko do vojny na strane Dohody, čo najmä Rakúsko-Uhorsko, ale aj Nemecko označilo za zradu, vytvorili sa hneď dva nové fronty – jeden na severe v Alpách a druhý na rieke Soča/Isonzo. Taliani na sočskom fronte mali proti rakúsko-uhorským jednotkám (14 peších divízií a dve horské brigády) a nemeckému Alpskému zboru značnú prevahu, dovedna asi 850 000 vojakov v podobe 35 peších divízií, 4 jazdecké divízie a 52 horských práporov (Alpini), preto sa rakúsko-uhorské velenie sústredilo len na defenzívu. Taliansky generálny štáb na čele s generálom Luigi Cadornom sa rozhodol pre útočné akcie, ale ani po 11 bitkách, ktoré s prestávkami trvali viac ako dva roky, nebol úspešný. Napokon po prelomení frontu pri Kobaride/Caporetto v 12. sočskej bitke v októbri 1917 museli Taliani neusporiadane v panike ustúpiť o 200 – 250 km a front sa stabilizoval až na novej línii na rieke Piave.

Bitka na planine Doberdo (Doberdò del Lago), ktorá bola strategickým miestom na západnom konci Slovinského krasu (Karstskej vrchoviny či pahorkatiny), bola v auguste 1916 súčasťou šiestej sočskej bitky. Na strane rakúsko-uhorských vojsk tam bojovali väčšinou pluky z Uhorska a Slovinska. Taliani ovládli oblasť nížiny v okolí Monfalcone a Ronchi a pokúsili sa preniknúť cez Karstskú pahorkatinu k hlavnej komunikácii vedúcej ku Gorici (Gorizii) a Terstu. Po tvrdých bojoch, ktoré si vyžiadali veľké straty na životoch, rakúsko-uhorské jednotky ustúpili. Taliani obsadili Goricu, ale dostať sa až k Terstu sa im nepodarilo. Ich postup sa zastavil severozápadne od Duina. Boje kulminovali 6. augusta 1916, keď talianske jednotky vedené generálom Luigi Capellom útočili na rakúsko-uhorské pozície v oblasti hlavnej komunikačnej spojky medzi mestami Duinom a Goricom. Útok predchádzalo deväťhodinové ostreľovanie rakúsko-uhorských pozícií talianskym delostrelectvom. Generál Capello svoje sily rozdelil na dve skupiny, jedna útočila na protivníka priamo spredu a druhá zozadu. Taliani po rozhorčených útokoch napokon vytlačili rakúsko-uhorské jednotky. Došlo aj k bojom muža proti mužovi, v ktorých sa uplatňovali bodáky, poľné lopatky i vybíjané budzogaňe (či palcáty) opatrené dvadsiatimi klincami do zimných podkov tzv. „dvadsiatniky“. Počet padlých a zmiznutých len v ten jeden deň sa odhaduje na viac ako 20 000 mužov, z toho asi 5 000 rakúsko-uhorských vojakov. Rakúsko-uhorské jednotky pri ústupe vyprázdnil Goricu a zaujali obranu východne od mesta. Celkove sa počet talianskych strát odhaduje na 50 000 a rakúsko-uhorských na 40 000.

V prvej fáze organizoval obranu generál Géza Lukachich.¹ Rakúsko-uhorské jednotky sa na planine Doberdo držali od mája 1915 až do augusta 1916, čo stálo veľa úsilia a aj obetí. Podľa všetkého k tomu prispel aj rozkaz generála pechoty Svetozara Boroeviča, ktorý prevzal velenie nad sočským frontom 27. mája 1915. Podľa tohto rozkazu treba „vytrvalo brániť všetky obranné pozície so všetkými materiálными a ľudskými zdrojmi, ktoré sú k dispozícii a držať ich do posledného muža“ (s. 30). Rakúsko-uhorský generálny

¹ LUKACHICH, Géza. *A Doberdó védelme az első isonzói csatában.* Budapest : Atheaneum, 1918.

štáb postavenia v oblasti Doberda posilňoval prísunom posíl – ku koncu mája 1915 na Soču odkomandovali XV. a XVI. armádny zbor a celú 5. armádu. Od 6. júla poverilo velenie juhozápadného frontu obranou Doberda arcivojvodu Jozefa, ktorý si zriadil hlavný stan 8. júla v Kostanjevici. Na obrane Doberda sa podieľali 17. pešia divízia c. a k. spoločnej armády a 20. domobranecká pešia divízia, patriace do VII. armádneho zboru. Ich pluky pochádzali z územia Uhorska: v zostave 17. pešej c. a k. divízie to boli 39. debrecínsky, 43. karaňsebešský, 46. segedínsky a 61. temešvársky peší pluk; v 20. domobraneckej pešej divízii to boli 1. budapeštiansky, 3. debrecínsky, 4. veľkovaradínsky a 17. sékešfehervársky (stoličnobelehradský) domobranecký peší pluk (s. 32).

Ako ďalšiu posilu medzi 6. a 9. júlom 1915 sem presunuli 61. c. a k. pešiu divíziu z Balkánu. K tejto divízii, sformovanej v máji 1915, patrila aj 16. domobranecká horská brigáda utvorená 1. júna, ktorej dva pluky tu v nasledujúcom období zvädzali ťažké boje. Do taliansko-rakúsko-uhorskej konfrontácie zasiahli 9. júla v oblasti Redipuglie a Polazza ako prvé 17. sékešfehervársky domobranecký peší pluk a 46. segedínsky c. a k. peší pluk, ktoré predstavovali hrot armádneho zboru.

Talianske delostrelectvo bolo rozmiestnené 7 – 8 km od Marcottini, považovaného za stred planiny Doberdo. Talianske delá kalibru 120, 149 a 210 mm s dostrelom 7 – 11 km preto mohli držať pod paľbou celú planinu západne od údolia Vallone. K nevýhodám rakúsko-uhorských jednotiek patrila veľmi slabo vybudovaná obranná línia. Do skalnatého podložia sa len veľmi ťažko hlbili (či skôr sekali) zákopy, a tak vojaci skôr iba kopili na seba kamene, ktoré im poskytovali len veľmi nedokonalý úkryt a pri dopade delostreleckého granátu roztrieštené skalnaté úlomky znásobovali účinok explózií. S ťažkosťami sa budovali aj drôtené zátarasy a ostatnými drôťmi opatrené skrížené drevá (španielski jazdci), ktoré predstavovali dobrý terč pre talianske delostrelectvo. Častým prípadom bolo, že s veľkou námahou vytesané jamy a vybudované drôtené prekážky talianske delostrelectvo v priebehu niekoľkých minút presnými zásahmi úplne rozstrieľalo. Zatiaľ čo Taliani mali dostatok munície, rakúsko-uhorské jednotky museli muníciou veľmi šetriť. Veľkým utrpením pre vojakov bol aj nedostatok pitnej vody. Po takmer sústavných talianskych útokoch sa často stávalo, že ukazováky a plecía vojakov, brániacich rakúsko-uhorské pozície, od stáleho strieľania opuchli alebo dokonca sa na nich vytvorili rany.

V akých podmienkach na planine Doberdo žili vojaci a všetky tie hrôzy tamojšej vojny veľmi názorne až naturalisticky opísal arciknieža Jozef, ktorý uhorské domobranecké postavenia na Doberde navštívil 10. augusta 1915: *„Úbohí mŕtvi domobranci a talianski vojaci ležia granátmi roztrhaní na kúsky, ich pozostatky sa rýchlo na páliacom slnku rozkladajú. Ľudia sa boja čo i len pohnúť, lebo len čo sa zodvihnú, prichádzajú nepriateľské strely. Ležia so zaviazanými nosmi a ústami a škrabú, tešú do skaly a stavajú, aby v najbližšej chvíli ich práci zničil dopadajúci ťažký náboj... Je to strašné, množstvo rozkladajúceho sa mäsa, tmavá usadnutá krv, ktorá je všade a lepí sa; je to také strašné, že od hrôzy sa mi duša premenila na ľad. Ležať tu, len raz v noci dostať skazené jedlo medzi tým zápachom mŕtvol, ktorý sa lepí na jazyk a do hrdla, spolu s jedlom, hltáť ho. Len raz za deň dostať hlt teplej vody a aj to len v noci... z toho musí človek zošalieť. Nech sem prídu Borojevič a Conrad a nech vydajú rozkaz, že okraj planiny sa musí bezpodmienečne držať... ja, ktorý som si zvykol na všetky hrôzy vojny, sotva sa ovládam, aby som držiak si nos a ústa neušiel... Kiež by tu bol Dante, aby ospieval peklo pekiel a všetky veľké duše, ktoré bez slova sťažnosti toto všetko znášajú.“*

Podľa názvu knihy by sa zdalo, že publikácia je len o udalostiach od mája 1915 do augusta 1916, ale nie je to tak. V tomto diele nájde čitateľ aj veľké množstvo informácií o organizácii a výstavbe rakúsko-uhorských jednotiek po rakúsko-uhorskom vyrovnaní

v roku 1867. Postupne boli schválené a vydané zákonné články č. XL. z 8. decembra 1868 o branných silách (véderő, K. u. K. Heer), XLI. zákonný článok o domobrane (honvédség, K. U. Landwehr, v rakúskej časti monarchie K. K. Landwehr) a XLII. zákonný článok o vlastibrane (népfőkelés, K. U. Landsturm, v rakúskej časti monarchie K. K. Landsturm) o organizácii armády monarchie. Tieto právne normy aktualizovali v roku 1912. Mužské obyvateľstvo podliehalo brannej povinnosti vo veku 17 – 50 rokov. Autori sa podrobne zaoberajú aj organizáciou branných síl a ich členením (s. 50 – 53). V ďalšej časti publikácie sú podrobné údaje o plukoch z Uhorska, ktoré bojovali v oblasti Doberda, o VII. temešvárskom armádnom zbore a jeho uhorských divíziách (s. 54 – 59), celkový prehľad o peších plukoch a vývoji ich organizácie (s. 60 – 63) a o uhorských plukoch na planine Doberdo (s. 65 – 239). V ďalšej časti publikácie sú štúdie o starostlivosti o ranených, o pochovávaní vojakov na planine Doberdo, duchovnej službe, o tylovom živote za frontovou líniou na planine – napríklad v tábore Seget, výňatky zo spomienok vojakov atď. (s. 242 – 324). Čitateľ tu nájde údaje z denníka vlastibranca 17. sékešfehervárskeho pešieho pluku Jánosa Rabóczkyho st. spolu s názornými ukázkami – fotografiami, korešpondenciou a opismi toho, čo v pekle na Doberde zažil. Stalo sa aj jemu to, čo niektorým ďalším vojakom – na fronte sa stretol aj so svojím synom, tiež vojakom. Svedčí o tom aj článok novinára uverejnený pod názvom „*Otec a syn na fronte*“. Šťastie im prišlo; obaja prežili kruté podmienky na Doberde a aj nasledujúce roky vojny a vrátili sa k svojim blízkym domov (s. 300 – 325). Rabóczky st. síce prežil, ale z vojny sa vrátil vážne nemocný a jeho liečenie si až do roku 1932, kedy zomrel, vyžiadalo „veľa jutár zeme“, ktoré musela rodina predať, aby mala na lekárov.

Kniha o uhorských plukoch na planine Doberdo trojice autorov Pintér – Rózsafi – Stencinger je v textovej časti a s fotografickými i mapovými prílohami vzorným príkladom ako písať a vydávať monografie o jednotlivých úsekoch Veľkej vojny a mala by sa stať názornou ukážkou aj pre ďalších autorov.

Ferdinand Vrábek

LITERATURA O ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽBÁCH

To jak daný stát a vědecká obec vnímá zahraniční politiku, navíc v této její velmi specifické oblasti – zpravodajské službě – se do značné míry promítá do toho, jaká o ní vzniká literatura. Nejprve bych zde nadnesl můj pohled na zpravodajskou službu, který bude ovlivňovat veškeré mé pohledy na literaturu o ní, které se zde budu věnovat.

Zpravodajská služba jsou organizace, které mají za úkol prostřednictvím soft power získat komparativní výhodu svým zřizovatelům na půdě zahraniční politiky. Tato komparativní výhoda může představovat větší množství informací k tématu a znát požadavky a slabiny oponenta a zároveň i disponovat hloubkovými analýzami problematiky, které umožní učinit správné a fundované rozhodnutí a v případě potřeby tyto názory a postoje oponenta ovlivnit.

Z této definice vyvstává základní problém při vědecké práci nad touto problematikou. Část materiálů těchto služeb obsahuje velmi citlivé informace o objektech strategického významu a informace o politicích a politikách celého světa, jejichž zveřejnění by dokládalo různá porušení mezinárodního práva, slibů a zanechalo by nenapravitelné šrámy na bilaterálních a multilaterálních vztazích. Z toho důvodu většina států má své archivy tajných služeb velmi přísně chráněny. Výjimku tvoří pouze státy bývalé Varšavské smlouvy, s výjimkou Ruské federace, které kompletně otevřely archivy komunistických bezpečnostních služeb celému světu. Konkrétně v České republice docházelo ke zpřístupňování dokumentů bývalé státní bezpečnosti již v 90. letech,

nejvýznačnější přelom ale představoval zákon 181/2007 Sb., na základě kterého vznikl Ústav pro studium totalitních režimů a Archiv bezpečnostních složek, které mají za úkol schraňovat a zkoumat archivní materiály, které vytvořil bezpečnostní aparát komunistického ministerstva vnitra a zpravodajské správy generálního štábu. Tato naprostá otevřenost, nutno konstatovat, platí pouze pro období 1938 – 1989. Mimo toto období se i regionu České a Slovenské republiky týkají veškeré překážky, se kterými se musí potýkat zbytek světa.

Z tohoto důvodu bych začal takovým stručným přehledem, na jehož základě by se daly rozdělit doposud vzniklé práce s touto problematikou na základě pramenů, ze které autoři převážně vycházeli.

1. materiály tajných služeb – i když se materiály tajných služeb nezveřejňují všechny, po určité době bývají, alespoň částečně zpřístupněny veřejnosti. Zde je třeba kvitovat především činnost CIA, která po svých mnoha domnělých i skutečných skandálech k zveřejňování přistupuje nadměrně zodpovědně a otevřeně a na svých webových stránkách pravidelně zveřejňuje dokumenty ze své minulosti.

2. novinové články a otevřené zdroje – i přesto, že tajné služby operují v utajení a stejnému utajení podléhají i jejich vnitřní vazby, je třeba neopomínat vlastní zdroje novinářů, kterým se, díky svým kontaktům, podaří občas odhalit i značně podrobné informace o působení a činnosti tajných služeb. Jako namátkou je možné zmínit články, které publikoval Der Stern o československé rezidentuře v 50. letech, Der Spiegel o BND² a jejím sledování evropských politiků v roce 2015, nebo změnu na pozici ředitele české zahraniční služby, kterou mapoval deník E 15 v roce 2014.³

3. paměti příslušníků a aktérů – poslední kategorii jsou samotné vzpomínky bývalých příslušníků nebo aktérů tajných operací, kteří napsali vlastní paměti⁴ nebo se vyprávění s nimi stalo základem pro vznik studie o vývoji a dějinách bezpečnostních služeb. Tato poslední kategorie má nedocenitelný přínos pro poznání vývoje a způsobu práce tajných služeb jako celku, už z toho důvodu, že pomáhají objasnit jinak těžce postižitelné vnitřní vazby a specifika fungování těchto organizací, které se v archiváliích nedochovaly a mají zásadní vliv na doplnění celkového obrazu jejich vývoje.

Česká republika

Byť v českém prostředí doposud nevzniklo příliš publikací, které by se daly považovat za analýzu dějin zpravodajských služeb za komunistického režimu, lze uvést články Jana Frolíka⁵ a Knihu Jiřiny Dvořákové, o které si zmíním později. O knihy, které ale popisují a snaží se o analýzu přerodu zpravodajských služeb během prvních deseti let po sametové revoluci, to již úplně neplatí. Rád bych zde uvedl dva příklady, knihu Karla Zetochy a knihu Kierana Williamese a Denise Deletanta. Karel Zetocha na základě otevřených zdrojů a rozhovorů s bývalým náčelníkem zahraničního

² <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/bnd-spionage-hollande-fordert-aufklaerung-der-abhoeraffaere-a-1062477.html>

³ <http://euro.e15.cz/archiv/soudruh-namestek-1116528>; <http://zpravy.e15.cz/domaci/udalosti/sef-civilni-rozvedky-schwarz-konci-stane-se-velvyslancem-v-izraeli-1092536>

⁴ RŮŽEK, Jiří. *V labyrintu zpravodajských služeb*. Praha 2014. ISBN: 978-80-7244-363-5.

· FROLÍK, Josef. *Špión vypovídá*. Praha 1990. ISBN 9788023500042.

· MORAVEC, František. *Špión, jemuž nevěřili*. Praha 1990. ISBN 80-200-1006-8.

· WOLF, Markus. *„Spionagechef im geheimen Krieg“*. München 1997. ISBN 9783471791585.

⁵ FROLÍK, Jan. *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948-1989*. In Sborník archivních prací 52, 2002.

zpravodajství popsal vývoj tajných služeb po roce 1989.⁶ Byť tato publikace není v odborných kruzích hodnocena příliš pozitivně, je nutno ocenit její přínos v tom, že shrnuje revoluční období a z metodologického hlediska vychází z novinových článků, které konfrontuje s osobními vzpomínkami účastníků. Oproti této knize je naopak velmi dobře přijímaná kniha od Kierana Williamese a Denise Deletanta *Security intelligence services in New democracies – The Czech Republic, Slovakia and Romania*,⁷ která vychází převážně z materiálů z otevřených zdrojů a celý tento vývoj zasadili do širšího teoretického rámce a místo popisu jednotlivých událostí se věnovali spíše trendům, které charakterizovaly toto zlomové období. Osobně tuto publikaci považuji za velmi dobrý vhled do fungování tajných služeb v dobách komunistického režimu a i po jeho pádu.

Co se týče popisu a bádání nad dějinami československého zahraničního zpravodajství za vlády komunistického režimu, tak se koncentruje převážně pouze na materiály samotné zpravodajské služby, které zde umožňuje zákon 181/2007 Sb. Tento exkluzivní přístup k veškerým materiálům umožňuje daleko hlubší proniknutí do problematiky laikům, než by si badatelé v německých a anglických archivech dokázali představit. Bohužel, toto zpřístupnění obrovského množství materiálů do značné míry znesnadnilo vytvoření jakékoliv komplexní studie, která by pokryla celý vývoj Československého zahraničního zpravodajství. Toto bude možná jeden z důvodů, proč první monografie, která má ambici popsat kompletní vývoj vnějšího civilního zpravodajství vznikla až v červnu 2015. Tuto dvoudílnou monografii sepsala Jiřina Dvořáková a je do značné míry sestavená podobným stylem, jako její další kniha, která se věnuje vývoji Státní bezpečnosti v letech 1945 – 1953.⁸ Oboje tyto publikace spojuje obrovské množství prostudovaných materiálů, a které člověku orientujícímu se v problematice, velmi pomáhá. Bohužel to samé se netýká badatelských začátečníků, kterým absence jakékoliv analýzy dokumentu značně ztěžuje práci s touto publikací. Absence analýzy a kritika pramene je zásadním problémem této publikace, která v určitých částech více a v určitých částech méně problematizuje její využití. Na druhou stranu je třeba velmi ocenit, že Jiřina Dvořáková zapojila do této knihy i kapitoly o šifrovaném spojení a tzv. radorozvědce, která ve zdejším badatelském prostředí není příliš reflektovaná.

Kromě této monografie se o ucelený pohled na civilní zahraniční zpravodajství pokoušel Matěj Medvecký, který napsal dvoudílnou studii, která popisuje počátky československé rozvědky v letech 1945 – 1948. Matěj Medvecký ve své práci, dle citací uvedených v článku, vycházel především ze svazků bývalé I. správy s registračními čísly 20957, 20958 a 20959 obsahující písemnosti zabavené po zatčení prvního komunistického velení zahraničního zpravodajství v roce 1951, které konfrontoval s již zmíněnou prací Jiřiny Dvořákové a výzkumem Prokopa Tomka, Jana Kalouse a Františka Hanzlíka. Tyto využitě prameny bohužel do značné míry limitují množství informací, které obsahuje tato jinak velmi přínosná studie o prvních poválečných letech ve vývoji civilního zahraničního zpravodajství.

V případě, když se člověk věnuje publikacím o zahraničním zpravodajství, nelze nezmínit práce Karla Pacnera, který se také věnuje celkovým dějinám československých

⁶ ZETOCHA, Karel. *Zpravodajské služby v nové demokracii*. Brno 2009. ISBN: 978-80-87029-64-0.

⁷ WILLIAMES, Kieran. Denis Deletant. *Security intelligence services in New democracies – The Czech Republic, Slovakia and Romania*. New York 2001. ISBN 978-1-4039-0536-9.

⁸ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státní bezpečnostních složek*. Sešity ÚDV č. 16. ÚDV. Praha 2007. ISBN 978-80-86621-30-2.

zpravodajských služeb. Z jeho rozsáhlé bibliografie bych zde rád uvedl hlavně několik knih – *Velké špionážní operace: První a druhá světová válka*⁹ a *Velké špionážní operace: Studená válka*,¹⁰ *Vyzvědačky pod rudou hvězdou*,¹¹ *Velké špionážní operace časů studené války (1945 – 1965)*¹² a pro tuto recenzi nejpodstatnější – čtyřsvazkové *Československo ve zvláštních službách*,¹³ které popisují historii československé špionáže od roku 1914 do roku 1990. Celá publikace je pojatá ve psané v popularizační formě a místo soustředění se na samotnou strukturu a vývoj zpravodajských organizací tak se koncentruje na popis několika známých případů spíše než popisu samotných služeb a jejich každodenní činnosti a způsobům práce. Značně problematické pro historickou práci je také to, že autor při psaní těchto prací necituje zdroje svých informací.

S výjimkou těchto prací se dosavadní výzkum koncentruje především na dílčí studie velmi rozdílné úrovně, které postihují řadu témat od jednotlivých špionážních operací, přes popisy jednotlivých oddělení a odborů, až po popis samotných archivních materiálů, které umožňují bádání o zahraničním zpravodajství. Tato problematika se stala především doménou Pavla Žáčka, který vypublikoval nespočet studií, které se věnují různým tématům z dějin civilního zahraničního zpravodajství. Bohužel při této práci do značné míry rezignoval na kritiku pramene a jeho analýzu, takže jeho rozsáhlé studie mají spíše podobu sáhodlouhých citací pramene, než analýzy dané problematiky. I přes tuto kritiku bych zde rád detailněji zmínil jednu oblast, které se, mimo Pavla Žáčka, věnoval ve své práci i Pavel Navrátil – popis části fondů I. správy a její spisovou službu. Jedná se konkrétně o studie Pavla Žáčka s názvem *Registrace, vedení a archivace svazků ve směrnících čs. Komunistické rozvědky a Pavla Navrátila Průvodce po fondu „I. správy SNB-operativní svazky“*. Bohužel, Žáčková studie nám nepřináší hlubší vhled do samotného fondu a jeho systematizace, ale pouze nám zprostředkovává směrnice, na základě kterých byly svazky evidovány, děleny a vedeny. Respektive nám zpřístupňuje směrnici o archivaci z roku 1966 a její novelizace. Druhou studií, která se věnuje se svazkové agendy I. správy vzešla z pera Pavla Navrátila s názvem *Průvodce po fondu „I. správy SNB-operativní svazky“*. Oproti dříve zmiňované Žáčkově práci je nutno konstatovat, že tato přináší daleko srozumitelnější a hlubší vhled do této části fondu. I této práci lze vytknout určité pasáže, například, že nezmiňuje, že součástí svazků 4 řádu jsou i mimo svazků samotných spolupracovníků i jejich přílohy obsahující třeba i kopie různých kartoték, knih nebo osobní korespondence, ale osobně toto nepovažuji za tak závažný problém, aby snižoval jinak vysokou přínosnost této studie.

ČASOPISY

Hlavním forem, kde tyto studie vycházejí, jsou převážně časopisy, které se věnují této problematice. Nejprve než bych se začal věnovat zahraničním publikacím, rád bych zde zmínil některé z nich, které se věnují zpravodajské a bezpečnostní problematice v České republice. Jedná se o následující tituly, které vycházejí převážně v rámci publikační činnosti ÚSTR a ABS.

⁹ PACNER, Karel. *Velké špionážní operace: První a druhá světová válka*. Praha 2003. ISBN 80-00-01251-0.

¹⁰ PACNER, Karel. *Velké špionážní operace: Studená válka*. Praha 2004. ISBN 80-00-01316-9.

¹¹ PACNER, Karel. *Vyzvědačky pod rudou hvězdou*. Praha 2005. ISBN 80-7243-248-6.

¹² PACNER, Karel. *Velké špionážní operace časů studené války (1945-1965)*. Praha 2013. ISBN 978-80-87423-63-9.

¹³ PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách I-IV*. Praha 2002. ISBN 80-7312-013-5.

Paměť a dějiny – revue pro studium totalitních režimů, které vydává od roku 2007 Ústav pro studium totalitních režimů. Pravidelně v něm vycházejí tematické studie se zaměřením na československé dějiny.

Securitas imperii – odborné recenzované periodikum vycházející dvakrát ročně, který je zaměřeno na české dějiny v období 1938 – 1989. Tento sborník vydával původně ÚDV (Ústav pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu), dnes je jeho vydávání v gesci ÚSTR.

Sborník Archivu bezpečnostních složek – původně vycházející jako sborník archivu ministerstva vnitra. Tento recenzovaný sborník se věnuje převážně problematice bezpečnostních složek komunistického režimu a případovým studiím.

Obrana a strategie – recenzovaný časopis vydávaný univerzitou obrany založený v roce 2001, který se zaměřuje na aktuální bezpečnostní problematiku. I přesto je zde nutné tento časopis zmínit z důvodu, že na svých stránkách přináší mimo aktuálních bezpečnostních problémů i studie, které se věnují teoretické stránce bezpečnostní problematiky.

Anglická a německá literatura o tajných službách

Studium tajných služeb a bezpečnostní problematiky v anglosaském prostředí má hlubokou tradici, kterou lze bez obtíží sledovat až do dob napoleonských válek. Ani není třeba se nějak obšírněji zmiňovat o dílech jako O válce sepsané Carlem von Clausewitzem. Pro úvod bych zvolil poněkud jiný přístup, než začít popisovat jednotlivé studie, které se věnují problematice špionáže, a zjišťoval, kde zvolily správný a kde špatný přístup. Začal bych poněkud prozaičtěji. Zmínil bych se o tom, kde se dají tyto studie dohledat. Z mého pohledu zdaleka nejdůležitější je bibliografický seznam vznikající průběžně od roku 1997 na webové adrese <http://intellit.muskingum.edu/>. Tato databáze obsahuje nepřeberné množství různých publikací s bezpečnostní tematikou rozříděných do tematických a časových kategorií včetně krátkých anotací, takže velmi dobře poslouží k vytvoření si základního přehledu o literární produkci v jednotlivých oblastech této problematiky. Bohužel, tento bibliografický seznam má jedno velmi zásadní omezení, obsahuje takřka výhradně pouze publikace, které vyšly v anglickém jazyce, což poněkud omezuje jeho dosah.

Druhou, byť ne tak rozsáhlou bibliografii představuje knihovna CIA, která má jednu výhodu v tom, že zároveň umožňuje stažení publikací, které vydal historický odbor CIA.¹⁴ Ovšem s první uvedenou se svým rozsahem a přehledností nedá příliš srovnávat, i přesto je jí třeba zde zmínit.

Tento článek by nebyl úplný, kdybych zde opomenul alespoň zmínit některé recenzované časopisy, které se věnují světu zpravodajství a zpravodajským službám. Zde zmíněné časopisy jsou hlavním důvodem, proč jsem se rozhodl spojit do jedné německý a anglofonní výzkum, byť má při bližším pohledu určité odlišnosti, kterým bych se věnoval později. V oblasti sdílení poznatků se zde stává univerzální angličtina, ve které vychází i specializované německé a rakouské recenzované časopisy. Konkrétně bych rád zde zmínil následující tituly.

The Journal of Intelligence History je dvakrát ročně vycházející německý recenzovaný časopis zabývající se historií špionáže. Je vydáván od roku 2001 jako oficiální časopis International history association,¹⁵ který vznikl v roce 1993 v Hamburгу. Díky

¹⁴ <https://www.cia.gov/library/intelligence-literature>

¹⁵ <http://intelligence-history.org/>

usazení tohoto časopisu do Německa, obsahuje především evropská témata s důrazem na zpravodajskou minulost Německa a můžeme si v něm přečíst články o působení sovětské kontrašpionáže v prvních deseti letech po skončení druhé světové války, ale třeba také o spolupráci mezi britskou a finskou zpravodajskou službou v rámci SIGINT¹⁶, nebo úvahu nad tím, jak se vyvinula zpravodajská práce v průběhu studené války.

Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies, který od roku 2007 vydává rakouské Austrian Center for Intelligence, Propaganda and Security Studies. Na tomto časopisu je pro českou badatelskou veřejnost asi nejzajímavější, že se na jeho stránkách vyskytují články, které se věnují problematice československých zpravodajských služeb.

American Intelligence Journal¹⁷ mezinárodní recenzovaný časopis, věnující se vnitřnímu a vnějšímu zpravodajství vycházející čtvrtletně, byl založen v roce 1896. Tento časopis se věnuje převážně současným problémům zpravodajské komunity s tím, že každé číslo je zaměřené na určitou problematiku, jako například ženy ve zpravodajských službách, SIGINT ve válce nebo problematice využívání spolupracovníků ve zpravodajské práci.

RUSI Journal¹⁸ – recenzovaný akademický časopis vydávaný *Royal United Services Institute for Defence and Security Studies*. Sám sebe popisuje jako přední fórum pro výměnu názorů na národní a mezinárodní bezpečnost. Byl poprvé vydán v roce 1857, což z něj dělá nejdéle vycházející časopis tohoto druhu na světě. Tento časopis vychází každé 2 měsíce a obsahuje 12 článků věnující se časově a politicky aktuální články s tématem obrany a bezpečnosti, dva až čtyři články věnující se vojenskohistorické oblasti. Obsahuje také recenze knih, eseje o filmech, umění a médiích.

The Journal of Slavic Military Studies¹⁹ – je recenzovaný čtvrtletník obsahující články, které se zabývají vojenskou oblastí slovanských států střední a východní Evropy včetně historie a geopolitických otázek, stejně tak recenze knih. Samotný časopis byl založen v roce 1988 jako *The Journal of Soviet Military Studies*, současné jméno obdržel v roce 1993. V rámci tohoto časopisu se snoubí současné problémy, jako je odkaz KGB v současných tajných službách Ukrajiny a Ruska s těmi historickými, které se věnují vzniku sovětské raketové obrany nebo o ruské armádě za první světové války.

Nejmarkantnějším rozdílem mezi německou, britskou a americkou historickou publikační činností o zpravodajských službách a tou česko-slovenskou, je poměr mezi případovými studiemi a analytickými pracemi. V případě, že člověk otevře *securitas imperii* nebo *Paměť a dějiny*, tak většina článků, které bude číst, budou případové studie. Oproti tomu studie ve zmíněných časopisech se věnují převážně analýze jednotlivých problematik namísto uvádění jejich příkladů z praxe, a to včetně analytické práce, které snaží vystihnout podstatu zpravodajské práce a její úskalí. Je nutno dodat, že toto zkoumání tajných služeb má v těchto zemích daleko delší tradici než v České republice. O její délce svědčí už data založení jednotlivých zmíněných časopisů, ale neopomenutelný přínos představovalo také zkoumání a publikování prací o tajných službách států Varšavské smlouvy, které lze dohledat ještě před samotným vznikem tohoto paktu. Tato produkce byla navíc obohacena o poznatky, které přinášely ruští emigranti, jako například David J. Dallin, který je autorem knihy *Soviet Espionage*, která vyšla v roce 1955 nebo Nikolaj

¹⁶ Signals intelligence – shromažďování zpravodajských informací prostřednictvím radarového provozu, datové komunikace, internetu apod.

¹⁷ <http://www.nmia.org/?page=AIJ>

¹⁸ <https://rusi.org/publication/rusi-journal>

¹⁹ <http://www.ingentaconnect.com/content/routledg/fslv>

Siněvirskij, jehož paměti byly vydané již v roce 1948 a popisují jeho zkušenosti se sovětskou vojenskou kontrarozvědkou.²⁰

Z tohoto vyplývá ještě jeden zásadní rozdíl mezi těmito zmíněnými směry. V západních zemích má a mělo výrazné místo v rámci výzkumu i zkoumání tajných služeb třetích států. Zatímco tyto studie a knihy o zpravodajských službách a státech východního bloku vycházely alespoň částečně veřejně, obdobné studie v Československu vznikaly takřka výhradně přímo na ministerstvu vnitra a dodnes jsou k dispozici pouze jako analytické studie v Archivu bezpečnostních složek, a publikace o západních tajných službách v České republice zastupují překlady knih sepsaných v Německu, Velké Británii a Spojených státech.

Velká Británie

Velká Británie hrála jednu z nejvýznamnějších rolí v dobách studené války a tomu také odpovídá historický výzkum zpravodajské problematiky. Tento výzkum má ale několik specifik, které je nutno předně zmínit. V první řadě je nutné zmínit, že oficiální potvrzení samotné existence vnější zahraniční zpravodajské služby, tzv. MI6, přišlo až v 90. letech 20. století. Další zvláštnost představuje etablování výzkumu zpravodajských služeb na univerzitní půdě v rámci The Cambridge Intelligence Seminar na fakultě historie univerzity Cambridge.²¹ V neposlední řadě bych zde chtěl zmínit samotný přístup k historickému výzkumu této problematiky. Britské tajné služby umožnili dvěma historikům neomezený přístup ke svým archivům, aby popsali jejich vývoj. Umožněním tohoto přístupu se dostali na stejnou úroveň přístupnosti materiálů, jako je možný v současné době v České republice a na Slovensku. Z tohoto důvodu si myslím, že by tyto publikace měly sloužit do značné míry jako vzor pro zdejší historické bádání. Jednalo se o Christophera Andrewa a Keitha Jefferyho.

Christopher Andrew se narodil v roce 1941 a je bývalý děkan historické fakulty v Cambridge a vede zpravodajský seminář na téže fakultě a od roku 2003 je oficiálním historikem MI5.²² Jeho dějiny MI5 vyšly v roce 2009 k stému výročí jejího založení pod názvem *The defence of the realm: The authorized History of MI5*. Tato kniha popisuje chronologický vývoj této tajné služby až do roku 2009. Dělí se na sekce, které postupně postihují její vývoj od vzniku po rok 1919, meziválečný vývoj a práci proti Sovětskému svazu, druhou světovou válku, počátky studené války, vrchol studené války a období po konci studené války. I přes celkové pozitivní přijetí této knihy se objevily některé kritiky, které zdůrazňovaly to, že informace obsažené v této knize nejsou ověřitelné z důvodu nepřístupnosti primárních zdrojů široké veřejnosti. Pokud zde ale zmiňuji Christophera Andrewa, není možné opomenout jeho další publikace, které se věnují bezpečnostní problematice. Jedná se například o *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century*,²³ *Her Majesty's Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*,²⁴ *Intelligence and International*

²⁰ DVOŘÁK, Jan (ed.) Siněvirskij Nikolaj. *Smerš – rok v táboře nepřítele*, ÚSTR. Praha 2014. ISBN 978-80-257-1708-0.

²¹ www.hist.cam.ac.uk/seminars/intelligence

²² Britské vnitřní zpravodajství.

²³ ANDREW, Christopher. *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century*. Macmillan. London 1984. ISBN 9780333368640.

²⁴ ANDREW, Christopher. *Her Majesty's Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*. London 1987. ISBN 9780670809417.

*Relations 1900-1945*²⁵ a v neposlední řadě knihy, které vznikly ve spolupráci s Olegem Gordievským a Vasilijem Mitrochinem. Jedná se o KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev²⁶ a *the Mitrokhin Archive. Vol. I: The KGB in Europe and the West, The Mitrokhin Archive. Vol. II: The KGB and the World*.²⁷ Oleg Antonovič Gordievsky, a Vasilij Nikitič Mitrochin byli příslušníci sovětských tajných služeb, kteří emigrovali na západ, a Christopher Andrew se podílel na publikování informací, které si s sebou odnesli na západ.

Druhým historikem, který dostal obdobný přístup archivů britských tajných služeb, byl Keith Jeffery. Keith Jeffery se narodil v roce 1952 v severním Irsku a specializoval se na moderní britskou a irskou historii. Postupně mezi jinými působil na univerzitě v Cambridge, královské univerzitě v Belfastu a australské Defence Force Academy. V roce 2005 byl pověřen britským zahraničním zpravodajstvím, aby sepsal jeho historii od jeho vzniku do roku 1949, která vyšla v roce 2010 pod názvem *MI6: The history of the Secret Intelligence Service, 1909 – 1949*.²⁸ Kniha poskytuje náčrt historie organizace s případovými studiemi, které měly ilustrovat změnu zaměření a samotné práce v průběhu těchto prvních čtyřiceti let její historie. Tyto autorizované dějiny zahraničního zpravodajství, stejně jako dějiny MI5 sepsané Christopherem Andrewem, se drží stejné časové osy a díky jejich autorizaci mají stejné klady a zápory, jako zmiňované dějiny MI5. Působení a práce na této knize byla schválena přímo hlavou SIS Johnem Scarletttem a odsouhlaseno ministrem zahraničí Jackem Strawem. Toto autorizování má za následek to, že profesorovi Jefferymu nebylo umožněno napsat cokoli, co by kompromitovalo operace, agenty a zaměstnance britské tajné služby, což je ostatně také důvod pro ukončení vyprávění této knihy v roce 1949.

Mimo sepsání zmíněných autorizovaných dějin, které mohou posloužit jako velmi dobrá inspirace pro zdejší historickou práci, považuji za největší přínos výzkum, kterého bylo dosaženo na poli teoretického popisu zpravodajské práce. Jako příklad bych zde rád uvedl monografii Michaela Hermana, který na základě svých osobních zkušeností z práce pro tajnou službu a zkušeností ze své pedagogické kariéry přetvořil do obsáhlé monografie, která kombinuje osobní zkušenosti a rozsáhlou bibliografii v dílo, které mimo historického vhledu do problematiky přináší i také teoretický rámec, ve kterém se tajné služby pohybují.²⁹

Posledním blok, který bych zde rád zmínil, jsou knihy vzniklé v britském prostředí a které se věnují východním zemím. Jedním z historiků, který se věnoval této problematice, byl Ronald Hingley, britský historik, který se věnoval ruským dějinám a mezi jinými se podílel na překladu do angličtiny *Jednoho dne v životě Ivana Denisoviče* od Alexandra Solženicina. Mimo jeho překladatelských prací se věnoval ale i dějinám tajných služeb. Je autorem například knihy *Ruská tajná policie v letech 1565 – 1970*,³⁰ která popisuje celkový vývoj ruské a sovětské tajné policie.

²⁵ ANDREW, Christopher – Noakes, Jeremy. *Intelligence and International Relations 1900-1945*. Exeter 1987. ISBN 9780859892438.

²⁶ ANDREW, Christopher – GORDIEVSKY, Oleg. *KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*. New York 1990. ISBN 9780060166052.

²⁷ The Mitrokhin Archive. Vol. I: *The KGB in Europe and the West* (1999) (with Vasili Mitrokhin) *The Mitrokhin Archive. Vol. II: The KGB and the World*. London (2005). ISBN-13: 978-0140284874.

²⁸ KEITH, Jeffery. *MI6: The history of the Secret Intelligence Service, 1909-1949*. London 2010. ISBN 9780747591832.

²⁹ HERMAN, Michael. *Intelligence Power in Peace and War*. Cambridge 1996. ISBN-13: 9780521566360.

³⁰ HINGLEY, Ronald. *Die russische Geheimpolizei 1565-1970*. Ulm 1972. ISBN 13: 9783777000831.

Německo

Německý výzkum je do značné míry ovlivněn jeho vlastními dějinami. Značnou pozornost v této oblasti zabírá výzkum bezpečnostního aparátu nacistického režimu. Jde uvést například badatele Gerharda Paula a Klause-Michaela Mallmanna.³¹ Mimo značné pozornosti na období nacistické nadvlády pozornost německé badatelské obce dále rozděluje možnost zkoumat dějiny tajných služeb západního Německa, tedy MAD,³² BfV,³³ BND³⁴ a tzv. Gehlenova organizace³⁵, nebo těch východních Stasi, HVA a jejich vojenské ekvivalenty. Díky tomu se německého výzkumu dotýkají oba problémy, které ztěžují historický výzkum v této oblasti – skartace v případech pramenů východoněmeckých pramenů a zneprístupnění z důvodů utajování v případech těch západoněmeckých.

Z hlediska výzkumu východoněmeckých bezpečnostních složek nejde nezmínit BStU,³⁶ instituci, která zkoumá a spravuje materiály po bezpečnostním aparátu východního Německa. Z hlediska problematiky vnějšího zpravodajství je potřeba zde zmínit publikaci Helmuta Müllera-Enbergse: Hauptverwaltung A (HVA),³⁷ která navzdory rozsáhlým skartacím v roce 1989 poskytuje přehled o dějinách této správy zahraničního zpravodajství. Osobně velmi oceňuji množství statistických údajů, které pak lze využít při komparaci s ostatními tajnými službami.

Osobně, ale za nejdůležitější část německého výzkumu považuji snahu o komparaci jednotlivých národních výzkumů a poznatků o tajných službách. Lukasz Kaminski, Krzysztof Persak, Jens Gieseke (ed.). Handbuch der kommunistischen Geheimdienste in Osteuropa 1944 – 1991³⁸ nebo Spionage für den Frieden? Nachrichtendienste in Deutschland während des Kalten Krieges.³⁹ V těchto publikacích se spojily pohledy historiků z různých zemí a s různými výzkumnými zaměřenými, takže člověku umožňují si vytvořit komplexnější představu o životě tajných služeb v jedné ze zpravodajsky nejexponovanějších oblastí studené války.

Tento komplexní přístup k této problematice se také ukazuje na snaze popsat srozumitelnou a popularizační formou celé dějiny špionáže, jako například v knize Wolfganga Kriegera Geschichte der Geheimdienste.⁴⁰

³¹ PAUL, G. Mallmann K.M. (ed.). *Gestapo za druhé světové války „Domácí fronta“ a okupovaná Evropa*. Praha 2010. ISBN:978-80-200-1856-4.

³² Militärische Abschirmdienst.

³³ Bundesamt für Verfassungsschutz.

³⁴ Bundesnachrichtendienst.

³⁵ ZOLLING, Hermann. *Höhne, Heinz. Pullach intern: General Gehlen und die Geschichte des Bundesnachrichtendienstes*. Hamburg 1971. ISBN 978-3455087604.

³⁶ Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik.

³⁷ Müller-Enbergs, Helmut. Hauptverwaltung A (HVA). Berlin 2011.

³⁸ KAMINSKI, Lukasz – PERSAK, Krzysztof. *Gieseke, Jens (ed.). Handbuch der kommunistischen Geheimdienste in Osteuropa 1944-1991*. Göttingen 2009. ISBN 978-3-525-35100-0.

³⁹ KRIEGER, Wolfgang, Weber, Jürgen. *Spionage für den Frieden? Nachrichtendienste in Deutschland während des Kalten Krieges*. München 1997. ISBN 378929280X.

⁴⁰ KRIEGER, Wolfgang. *Dějiny tajných služeb – od faraonů k CIA*. Praha 2011. ISBN 978-80-7429-170-8.

USA

Poslední zmíněnou oblastí, kterou bych zde rád uvedl, se bude věnovat literatuře o tajných službách vzniklou ve Spojených státech. Tato oblast výzkumu se velmi podobá té britské. V rámci výzkumu se věnuje také teoretickým pracím, například *Silent Warfare: Understanding the World Intelligence*,⁴¹ věnuje se také cizím tajným službám, ale jádro výzkumu je zaměřeno na samotné tajné služby Spojených států. V této oblasti nastává ale zásadní rozdíl oproti britskému přístupu. Daleko větší otevřenost amerických tajných služeb vůči veřejné kontrole umožňuje daleko podrobnější pohled a tím pádem i daleko kritičtější přístup. Typickým příkladem tohoto velmi kritického přístupu je kniha napsaná reportérem New York Times Timem Weinerem: *Dějiny CIA, V zajetí vlastních iluzí*.⁴² Tento velmi kritický popis dějin CIA založený na impozantním množství zdrojů ukazuje velmi problematickou oblast psaní o tajných službách – jak a jestli vůbec hodnotit práci tajných služeb. Narážíme zde totiž na zásadní otázku. U zpravodajských služeb s vnitřní působností můžeme posuzovat jejich postupy z hlediska zákonů země jejich působnosti, případně do jaké míry zasahují do osobních svobod jednotlivých obyvatel té dané země. U zpravodajských služeb s vnější působností je tato otázka daleko složitější z důvodu, že špionážní činnost, respektive vyzvědačství, je v každé zemi ilegální a tedy porušují zákony, jakmile vstoupí na území třetího státu. I přes tuto komplikovanost považují tuto otázku za velmi zajímavou a je dozajista důležité se jí věnovat.

Závěr

Bádání v České republice o dějinách zahraničního zpravodajství se ubírá poněkud jiným směrem, než je tomu v německém a anglickém badatelském okruhu. Tato rozdílnost do značné míry vyplývá z diametrálně odlišné přístupnosti materiálů tajných služeb. Kdy v českém prostředí je v důsledku porovnání s anglosaským badatelským okruhem značný nepoměr v poměru prací, které vycházejí přímo z materiálů tajných služeb oproti samotných pamětí jejich bývalých příslušníků. Tento exkluzivní přístup k materiálům do značné míry směřuje a omezuje samotný výzkum a strhává jej od komplexních problematik k případovým studiím, které je při dostupnosti pramene badatelsky jednodušší a čtenářsky vděčnějším přístupem, než je hledání odpovědí na komplexnější otázky. Stejně zásadním problémem, který je pro celou oblast symptomatický, je nekonfrontování badatelských otázek a odpovědí s archiváliemi vzniklými mimo samotný bezpečnostní aparát. Jsem si vědom toho, že potvrzování a vyvracení zjištěných informací je v této oblasti značně problematické, ale ne nemožné. Toto ověřování a zjišťování dopadu mimo zpravodajskou komunitu ve výsledku zásadním způsobem ovlivní celkový dojem o tom, jaká byla civilní vnější zpravodajská služba za komunistického režimu. Mimo porovnání s jiným druhem pramenů ve zdejších pracích chybí i komparace s cizími výzkumy, jako v případě německého přístupu a vytvoření teorie zpravodajské práce československých komunistických zpravodajských služeb. V neposlední řadě je důležité se věnovat i otázce, kterou jsem nadnesl v kapitole o americké literatuře. Jaká je úloha a jaká by měla být činnost zpravodajských služeb.

Hubert Ondra

⁴¹ SHULSKY, Abram (ed.). *Silent Warfare: Understanding the World Intelligence*. Nebraska 2002. ISBN 9781574883459.

⁴² WEINER, Tim. *Dějiny CIA, v zajetí vlastních iluzí*. Praha 2010. ISBN 802570355X.

ČERNÁK, Tomáš – MOCKO, Martin. *HUSÁK V ODBOJI A SNP 1938 – 1945*.
Bratislava : Marenčin PT 2016. ISBN 978-80-8114-653-4, 349 s.

V roku 2016 obohatila slovenský knižný trh publikácia Tomáša Černáka a Martina Mocka, ktorej ambíciou je zmapovať pôsobenie jednej z najvýznamnejších postáv slovenských dejín 20. storočia. Recenzovaná práca, nadväzujúca na dielo T. Černáka o mladých rokoch Gustáva Husáka, približuje jeho pôsobenie v ilegálnej Komunistickej strane Slovenska, v priebehu Slovenského národného povstania a po jeho páde až do oslobodenia. Treba hneď na úvod povedať, že ide o dielo mimoriadne fundované a súčasne napísané pútavým jazykom. Husák v diele je skutočne človekom konajúcim racionálne aj impulzívne, vždy však z nejakého konkrétného dôvodu či v dôsledku konkrétnych okolností. Kniha sa člení na dve základné časti. V prvej sa M. Mocko zaoberá Husákom a jeho činnosťou v rámci komunistickej ilegality, v druhej T. Černák zas jeho úlohou v Slovenskom národnom povstaní a životom po jeho potlačení.

Rád by som sa pristavil najprv pri prvej časti publikácie. Autor tu sleduje a objasňuje aktivity G. Husáka v komunistickom hnutí, ale aj toto hnutie samotné. Skutočne kvitujem hĺbku pochopenia štruktúr, činností a vnútorných mechanizmov komunistickej ilegality, ktoré Mocko v diele preukázal. Dokázal odstrániť doslova nánosy usadenín, ktoré na snažení komunistov z rokov 2. svetovej vojny nanieslo obdobie komunistickej totality a načrtnúť toto hnutie v reálnych kontúrach a československých a čiastočne aj medzinárodných súvislostiach. Nejde však len po povrchu. Autor analyzuje motiváciu konania jednotlivých protagonistov deja a približuje ich dovtedajšie životné príbehy, čo podľa môjho názoru dielu dodáva veľmi vítaný ľudský rozmer a umožňuje čitateľovi dobre pochopiť vzťahy a súvislosti, z ktorých mnohé ovplyvňovali dianie aj o mnoho rokov neskôr. Nazdávam sa, že ide o jedno z najlepších spracovaní dejín Komunistickej strany Slovenska v ilegality, aké som čítal. Obzvlášť preto, že po roku 1989 sa táto téma už pochopiteľne neteší prílišnej pozornosti. V podstate mám k práci len pár drobných výhrad. Beňuškov postup na čelo ÚŠB (s. 156) zrejme najviac súvisí so zlikvidovaním špiónážnej skupiny Fomferra – Schwarz na jar 1942, čo bol jeden z najvýznamnejších prípadov, ktorý sa pracovníkom slovenskej štátnej bezpečnosti v priebehu vojny podarilo „vyriešiť“. Škoda je niektorých až prílišných zjednodušení, napríklad popisu nemecko-sovietskej vojny na s. 198-199. Na rozdiel od M. Mocka sa nazdávam, že Štefan Handera, ktorý vstúpil do dejín ako najúspešnejší konfident ÚŠB v boji proti komunistom, predsa len bol plnoprávnym členom ilegálneho vedenia strany. Väčšina, ak nie všetci, aktéri neskôr tvrdili, že o ňom vedeli, tušili a pod. Veľmi cudne sa na margo jeho role vyjadrovali aj pozatýkani členovia KSS. Môže však rovnako ísť aj o paradoxnú súhru, keď takýto stav vyhovoval aj policii (mohli kulantnejšie kryť svojho agenta), aj samotným komunistom, ktorí zas mohli pred „budúcimi generáciami“ prezentovať svoju pravdu.

Druhá časť publikácie z pera T. Černáka objasňuje rolu a osudy G. Husáka pri prípravách Slovenského národného povstania, počas SNP a po jeho skončení. Ide opäť o veľmi fundovane napísanú prácu, ktorá obsahuje pozoruhodné množstvo poznatkov, viaceré doteraz neznáme. Tak ako v prípade Mockovej časti ani tu nie je veľmi čo vytknúť. Z textu je zjavné, že autor nielen uskutočnil obsiahly výskum a zhromaždil značné množstvo poznatkov, ale vie s nimi aj narábať a nebojí sa ich interpretovať. A aj v tomto prípade môžem polemizovať len s maličkosťami. Napríklad ja osobne by som ani iniciatívy Karola Sidora ohľadom česko-slovensko-poľskej federácie nevnímal ako úplne „nereálne“, nakoniec aj E. Beneš rokoval s poľskými predstaviteľmi o československej federácii a všeobecne sa takéto myšlienky v tej dobe tešili podpore.

Je pre mňa však záhadou, prečo sa v diele objavujú zvláštne gramatické chyby, napríklad veľké písmená uprostred vety. Na škodu je tiež skutočnosť, že dielo neobsahuje poznámky pod čiarou. Človek si tak nemôže pozrieť zdroj informácie, ktorá ho zaujme. Ak vydavateľovi išlo o to, aby poznámky pod čiarou nezaťažovali text, dajú sa dať na koniec kapitoly či knihy.

Záverom môžem skonštatovať, že ide o veľmi vydarený počin. Autorom sa podarilo vecne priblížiť osudy jednej z najzaujímavejších postáv moderných slovenských dejín, zasadiť ich v sledovanom období do kontextu a priblížiť aj motiváciu jeho konania. Som presvedčený, že táto kvalitná publikácia si nájde množstvo čitateľov nielen u nás, ale aj v zahraničí. Autorom M. Mockovi a T. Černákovi sa podarilo vytvoriť dielo, v ktorom bez zaujatia, vecne a presvedčivo popísali a analyzovali dôležité obdobie života jednej z najdôležitejších osobností slovenského politického diania 20. storočia. Nazdávam sa, že po tejto publikácii budú siahať nielen historici a čitatelia mojej generácie, ale aj ďalších.

Matej Medvecký

BIBLIOGRAFIA

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA

PhDr. VOJTECHA DANGLA, CSc.

pri príležitosti jeho významného životného jubilea

Knižné publikácie

Kalište – pamätník SNP. Národná kultúrna pamiatka. Bratislava : SFVU pre Slov. ústav pamiatkovej starostlivosti a prírody, 1967, 42 s.

Čierny orol – národná kultúrna pamiatka. Pamätné miesto prvomájového zhromaždenia r. 1918 v Liptovskom Mikuláši. Bratislava : Pallas, 1970, 104 s.

Krompachy – pamätnémiesto robotníckej vzbury. Košice : Východoslovenské vyd. pre Vlastivedné múzeum v Spišskej Novej Vsi, 1976, 113 s.

Slávni vojvodcovia. Bratislava : Mladé letá, 1981, 321 s.

Bitky a bojiská. Od Wogastisburgu po Lamač. Bratislava : Mladé letá, 1984, 256 s.

Slovensko vo víre stavovských povstaní. Bratislava : Slov. pedagog. nakl., 1986, s. 212 s.

Vojenské dejiny Československa, 2. díl (1526 – 1918). (Vedecký redaktor a člen autorského kolektívu). Praha : Naše vojsko, 1986, 589 s., fotogr., obr., mp. príl.

Bethlen proti Habsburkům. Slovo k historii 37. Praha : Melantrich, 1992, 31 s., obr.

Dangl, Vojtech – Kopčan, Vojtech: Vojenské dejiny Slovenska. II. díl: 1526 – 1711. Bratislava : MO SR, 1995, 224 s., obr. príl. ISBN 80-967113-2-8.

Dangl, Vojtech – Segeš, Vladimír: Vojenské dejiny Slovenska. 3. díl: 1711 – 1914. Bratislava : MO SR, 1996, 241 s., obr. príl. ISBN 80-88842-02-6.

Bitky a bojiská v našich dejinách. Od Samovej ríše po vznik stálej armády. Bratislava : Perfekt, 2005, 245 s. ISBN 80-8046-310-7.

Armáda a spoločnosť na prelome 19. a 20. storočia. Bratislava : Veda, 2006, s. 238 s. ISBN 978-80-224-0919-3.

Bitky a bojiská v našich dejinách 2. Od vzniku stálej armády po prvú svetovú vojnu. Bratislava : Perfekt 2007, 291 s., reg. ISBN 978-80-8046-374-8.

Pod zástavou cisára a kráľa. (Kapitoly z vojenských dejín Slovenska 1848 – 1914). Bratislava : Historický ústav vo vyd. Typoset print spol. s r. o., 2009, 280 s., reg. ISBN 978-80-970264-7-9.

Dangl, Vojtech – Segeš, Vladimír: Vojvodcovia. 111 osobností vojenských dejín Slovenska. Praha : Ottovo nakl., 2012, 472 s., reg. ISBN 978-80-7360-986-3.

Spoluautorstvo na kolektívnych publikáciách

Rakúsko-uhorská armáda a slovenská spoločnosť v predvečer prvej svetovej. In: Čaplovič, Miloslav – Stanová, Mária a kol.: Slovensko v dejinách 20. storočia. Kapitoly k spoločenským a vojensko-politickým udalostiam. K 70. narodeninám PhDr. Mariána Hronského, DrSc. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010, s. 39-56. ISBN 978-80-970434-1-4.

Slováci po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. Postupujúca modernizácia habsburskej monarchie. Budovanie centralizovaného Uhorska. Maďarizácia. Oslabovanie lojality Slovákov voči Uhorsku. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov, zv. 11 a. Vedecký red. zv.: Kováč, Dušan. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2012, s. 328-348, reg. ISBN 978-80-8119-061-2.

Prvomájové zhromaždenie v Liptovskom Mikuláši v roku 1918. In: Pekník, Miroslav a kol.: Dr. Vavro Šrobár politik, publicista a národnoosvetový pracovník. Bratislava : Ústav politických vied SAV – Veda, 2012, s. 261-282. ISBN 978-80-224-1210-0.

Segeš, Vladimír a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov slovom a obrazom*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2013, kap. 5, 6, 9, s. 84-111, 144-163. ISBN 978-80-89523-18-4.

Dangl, Vojtech – Bystrický, Valerián a kol.: *Chronológia dejín Slovenska a Slovákov. Od najstarších čias po súčasnosť. Dejiny v dátumoch, dátumy v dejinách*, zv. 1. Bratislava : Veda, 2014, 547 s., reg. ISBN:978-80-224-1370-1.

Dangl, Vojtech – Bystrický, Valerián a kol.: *Chronológia dejín Slovenska a Slovákov. Od najstarších čias po súčasnosť. Dejiny v dátumoch, dátumy v dejinách*, zv. 2. Bratislava : Veda, 2014, s. 548-1390 s., reg. ISBN:978-80-224-1373-2.

Vojenská prítomnosť Habsburskej monarchie v severnom Taliansku roku 1859 do bitky pri Solferine. In: Kováč, Dušan – Kowalská, Eva – Šoltés, Peter a kol.: *Spoločnosť na Slovensku v dlhom 19. storočí*. Bratislava : Historický ústav SAV – Veda, 2015 s. 344-370. ISBN 978-80-224-1478-4.

Segeš, Vladimír a kol.: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Praha – Bratislava : Ottovo nakl. – Vojenský historický ústav, 2015, kap. 5, 6, 9, s. 102-139, 180-207. ISBN 978-80-7451-469-2.

Obraz dôstojníka v dobových súvislostiach (1850 – 1914). In: Rogul'ová, Jaroslava – Hertel, Maroš (zost.): *Adepti moci a úspechu : Etablovanie elit v moderných dejinách : Jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava : Veda, 2016, s. 97-109. ISBN 978-80-224-1503-3.

Segeš, Vladimír – Dangl, Vojtech: *Fenomén slovenského dobrovoľníckeho vojska meruôsmeho roku*. In: Juráš, Ján – Kodajová, Daniela a kol.: *Sláva šľachtyným IV : Osudy kapitánov slovenských dobrovoľníkov 1848/49 a vojenských duchovných*. Liptovský Mikuláš : Spolok Martina Rázusa v spolupráci s Transcius, 2016, s. 13-27. ISBN 978-80-972016-2-3.

Spoluautorstvo na kronikách, encyklopédiách a slovníkoch

Encyklopédia Slovenska, zv. I. – VI. Bratislava : Veda, 1977 – 1982.

Dangl, Vojtech – Sidorjak, Alexander (transl.): *Vojenské uniformy a výstroj. Obrazový slovník*. Bratislava : Slovart, 1995, 64 s. ISBN 80-7145-153-3.

Kováč, Dušan a kol.: *Kronika Slovenska*, zv. 1. *Od najstarších čias do konca 19. storočia*. Bratislava : Fortuna Print & Adox, 1998, 616 s. ISBN 80-7153-17-4-X.

Kováč, Dušan a kol.: *Kronika Slovenska*, zv. 2. *Slovensko v dvadsiatom storočí*. Bratislava : Fortuna Print, 1999, 608 s. ISBN:80-88980-08-9.

Encyklopédia Beliana, zv. I. – IV. Bratislava : Encyklopedický ústav SAV, 1998, 2001, 2003, 2005. ISBN 80-224-0554, 80-224-06716, 80-224-07615, 80-224-08476.

Naša vlasť. Detská ilustrovaná encyklopédia. Bratislava : Slovart, 2000, 144 s., reg.; 2006. ISBN 80-7145-491-5.

Ottova encyklopédia Slovensko A – Ž. Praha – Bratislava : Ottovo nakladateľství, s.r.o. – Ottovo nakladateľstvo, s.r.o., 2006, 1053 s. ISBN 80-7360-578-3.

Segeš, Vladimír a kol.: *Slovensko. Vojenská kronika*. Bratislava : Perfekt, 2007, s. 34-45, 70-79. ISBN 978-80-8046-381-6.

Ottovapraktická encyklopédia Slovensko. Praha – Bratislava : Ottovo nakladateľství, s.r.o. – Ottovo nakladateľstvo, s.r.o., 2008, 672 s. ISBN 978-80-7360-668-8.

Segeš, Vladimír et al. *Slovakia. Military Chronicle*. Bratislava : Perfekt, 2009, s. 34-45, 70-79. ISBN 978-80-8046-443-1.

Lacika, Ján a kol.: *Slovensko A – Ž*. Bratislava : Ikar, 2009, 488 s., fotogr., mp. ISBN 978-80-551-2048-5.

Vedecké štúdie v časopisoch a neperiodických zborníkoch

Príspevok k rozloženiu politických síl a rastu militarizácie v Uhorsku v období pred nastolením branných predlôh pred uhorský snem roku 1911 so zreteľom na slovenskú

buržoázu politickú reprezentáciu. In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády. Roč. 3, č. 1-2 (1974), s. 11-83.

Slovenská buržoázia v zápase o branné predlohy (1910 – 1912). In: Historický časopis. Roč. 23, č. 1 (1975), s. 49-71. ISSN 0018-2575.

Prejavy antimilitarizmu na Slovensku v súvislosti s bojom o branné zákony a slovenská politika v rokoch 1911 – 1912. In: Štúdie k československým vojenským dejinám. Praha : Vojenský historický ústav, 1976, č. 2-3, s. 23-68.

Národnostná problematika v rakúsko-uhorskej armáde a Slováci. In: Československý časopis historický. Roč. 24, č. 6 (1976), s. 851-884, tabl. ISSN 0045-6187.

Vývoj, organizácia, vnútorná štruktúra a dislokácia pozemných síl rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska v rokoch 1868 – 1914. In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády. – Roč. 6, č. 4-5 (1977), s. 67-134.

Protivojnové hnutie slovenskej sociálnej demokracie v období balkánskych vojen (1912 – 1913). In: Historický časopis. Roč. 26, č. 1 (1978), s. 25-62. ISSN 0018-2575.

Slovanská idea a protivojnové prejavy slovenského dedinského ľudu pred prvou svetovou vojnou. In: Historický časopis. Roč. 27, č. 1 (1979), s. 3-28. ISSN 0018-2575.

Rast militarizmu v Uhorsku v období balkánskych vojen. In: Československý časopis historický. Roč. 28, č. 3 (1980), s. 377-398. ISSN 0045-6187.

Organizácia rakúsko-uhorskej armády so zvláštnym zreteľom na Slovensko (1868 – 1914). In: Historie a vojenství. Roč. 32, č. 4 (1983), s. 178-195. ISSN 0018-2583.

Vojensko-diplomatické pozadie prípravy prvej svetovej vojny po sarajevskom atentáte. In: Historie a vojenství. Roč. 36, č. 3 (1987), s. 70-96. ISSN 0018-2583.

Vojnové plány rakúsko-uhorskej monarchie v predvečer prvej svetovej vojny. In: Historie a vojenství. Roč. 37, č. 2 (1988), s. 61-75. ISSN 0018-2583.

Nástup rakúsko-uhorských branných síl na severovýchodnom fronte v auguste 1914. In: Historie a vojenství. Roč. 37, č. 6 (1988), s. 59-77. ISSN 0018-2583.

Bitka pri Krasniku 1914. In: Historie a vojenství. Roč. 39, č. 3 (1990), s. 57-73. ISSN 0018-2583.

Postoj Milana Hodžu k niektorým vojensko-politickým otázkam pred prvou svetovou vojnou. In: Milan Hodža – štátnik a politik. Referáty z vedeckej konferencie v Bratislave 14. – 16. septembra 1992. Bratislava : Veda, 1992, s. 39-47; 2. vyd. Bratislava : Veda, 1994, s. 63-71. ISBN 80-224-0690-2.

Počiatočná fáza bitky pri Komarówe a činnosť VI. košického zboru. In: Historický časopis. – Roč. 40, č. 4 (1992), s. 422-437. ISSN 0018-2575.

Prusko-rakúska vojna a slovenské politické myslenie. In: Hradec Králové 1866 – 1991 (Königrätz). Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference (6. – 8. 6. 1991), 2. díl. Praha 1992, s. 210-221.

Rakúsko-uhorská armáda a slovenská spoločnosť v predvečer prvej svetovej vojny. In: Slovensko v politickom systéme Československa. Materiály z vedeckého sympózia v Častej 11. – 13. novembra 1991. Bratislava : SNR – Historický ústav SAV, 1992, s. 36-41.

Rok 1848 – prvé ozbrojené vystúpenie Slovákov v novodobých dejinách. In: Armáda v dejinách Slovenska, I. časť. Bratislava : [MO SR], 1993, s. 17-38.

K otázke protitureckej obrany a pevnostného systému v 16. storočí v Uhorsku. In: Fortifikace a obrana státu I. Praha : Historický ústav Armády ČR, 1995, s. 48-63.

K otázke zapojenia Juraja I. Rákociho do 30-ročnej vojny. In: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Muzeum okresu Benešov, 1995, s. 119-126. ISSN 0487-5648.

Systém doplňovania rakúsko-uhorskej armády so zreteľom na Slovensko. In: Vojenské obzory H. Roč. 2, príl. č. 3 (1995), s. 3-16.

Systém protitureckej obrany na území Slovenska v druhej polovici 16. storočia.

In: Vojenská história. Roč. 10, č. 4 (1996), s. 2-22. ISSN 1335-3314.

O vzťahu slovenskej spoločnosti k armáde na prelome 19. a 20. storočia. In: Vojenské obzory H. – Roč. 3, príl. č. 1 (1996), s. 21-28.

K otázke stavu a perspektív vojenskej histórie na Slovensku. In: Fano, Štefan (ed.): Slovenské dejiny v dejinách Európy. Vedecké kolokvium – Bratislava 26. – 27. 11. 1996. Bratislava : Academic Electronic Press, 1997, s. 75-80. ISBN 978-80-224-1448-7.

K otázke stavu a perspektív vojenskej histórie na Slovensku. In: Vojenská história. Roč. 1, č. 1 (1997), s. 86-90. ISSN 1335-3314.

K niektorým vojenskostrategickým otázkam postavenia Slovenska v čase tridsaťročnej vojny. In: Vojenská história. Roč. 2, č. 2 (1998), s. 3-13, 2 mp. ISSN 1335-3314.

K vojenským aspektom septembrovej výpravy 1848. In: Vojenská história. Roč. 2, č. 3 (1998), s. 3-28. ISSN 1335-3314.

K otázke vzťahu slovenskej spoločnosti k armáde na prelome 19. a 20. storočia. In: Slovensko na začiatku 20. storočia. (Spoločnosť, štát a národ v súradniciach doby). Zborník štúdií. Ed.: Podrimavský, M.; Kováč, D. Bratislava : HÚ SAV, 1999, s. 127-136. ISBN 80-88780-21-4.

Organizačný vývoj rakúsko-uhorskej pechoty pred prvou svetovou vojnou. In: Vojenská história. Roč. 3, č. 4 (1999), s. 3-28, tabl. ISSN 1335-3314.

Uhorský snem a asimilačné tendencie v armáde (1889 – 1914). In: Vojenská história. Roč. 4, č. 3-4 (2000), s. 3-21. ISSN 1335-3314.

Bitka pri Trenčianskej Turnej a niektoré aspekty Rákociho povstania. In: Bitka pri Turnej 3. augusta 1708. Zborník príspevkov k 290. výročiu. Trenčianska Turná : Obecny úrad, 2000, s. 53-67.

K problematike ozbrojeného vystúpenia Slovákov v septembrovej výprave 1848. In: Sedlák, Imrich (zost.). Slováci v revolúcii 1848 – 1849. Zborník referátov

z medzinárodnej vedeckej konferencie v Starej Turej 17. 9.–18. 9. 1998. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 116-135. ISBN 80-7090-389-1.

Pokusy o asimiláciu prostredníctvom armády a slovenské reakcie (1900 – 1914). In: Historik v čase a priestore. Laudatio Ľubomírovi Liptákovi. Bratislava : Veda, 2000, s. 151-171. ISBN 80-224-0651-1.

K problematike prestíže dôstojníckeho zboru v období dualizmu. In: Vojenská história. Roč. 5, č. 1 (2001), s. 3-16. ISSN 1335-3314.

Organizačný vývoj rakúsko-uhorského jazdeckva (1866 – 1914) so zreteľom na Slovensko. In: Vojenská história. Roč. 5, č. 4 (2001), s. 3-25, tabl. ISSN 1335-3314.

Národnostná otázka a účasť Slovákov v armáde (1867 – 1914). In: Vojenská história. Roč. 6, č. 3-4 (2002), s. 3-25, tabl. ISSN 1335-3314.

Mestá, kasárne a posádky na Slovensku v posledných desaťročiach pred prvou svetovou vojnou. In: Armáda, mesto, spoločnosť od 15. storočia do roku 1918. (Vojenské, politické, hospodárske aspekty a súvislosti). Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 14. – 15. novembra 2001 : Hadsereg, város, társadalom a 15. századtól 1918-ig. (Katonai, politikai, gazdasági aspektusok és összefüggések.) A bratislavai nemzetközi tudományos konferencia anyagai 2001. november 14-15. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2002, s. 259-281.

Postoj Milana Hodžu k niektorým vojensko-politickým otázkam pred prvou svetovou vojnou. In: Milan Hodža – štátnik a politik. 3. rozš. a dopl. vyd. Bratislava : Veda, 2002, s. 117-130. ISBN 80-224-0690-2.

Vojnové plány Rakúsko-Uhorska a ich modifikácie v lete 1914. In: Vojenská história. Roč. 7, č. 2 (2003), s. 3-20. ISSN 1335-3314.

Slovanská idea a antimilitarizmus v radoch vidieckeho obyvateľstva, mládeže a vojska v čase balkánskych vojen 1912 –

1913. In: Vojenská história. Roč. 7, č. 4 (2003), s. 18-40. ISSN 1335-3314.

K problematike stavu a perspektív vojenskej historiografie na Slovensku (malá bilancia po 12 rokoch). In: Vojenská história. Roč. 8, č. 4 (2004), s. 88-93. ISSN 1335-3314.

Systém protitureckej obrany na území Slovenska v druhej polovici 16. storočia. In: Vojenská história. Roč. 10, č. 4 (2006), s. 26-41. ISSN 1335-3314.

Vojenská historiografia na Slovensku po roku 1989. In: Česko-slovenská historická ročenka 2006, s. 99-108. ISSN 1214-8334.

Milan Hodža's Attitude to some Military Political Questions before the First World War. In: Pekník, Miroslav (ed.): Milan Hodža : Statesman and Politician. Bratislava : Veda Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 2007, s. 123-137. ISBN 978-80-224-0961-2.

Súboj ako osobitý druh výkonu spravodlivosti. In: Sokolovský, Leon (zost.): Kriminalita, bezpečnosť a súdnictvo v minulosti miest a obcí na Slovensku. Zborník z rovnomennej vedeckej konferencie konanej 1. – 3. 10. 2003 v Lučenci. Bratislava : Univerzita Komenského, 2007, s. 255-259. ISBN 978-80-223-2302-4.

Bitka pri Trenčianskej Turnej a otázky kuruckého vojenstva. In: Neďaleko od Trenčína... Pamätnica k 300. výročiu bitky pri Trenčianskej Turnej. Trenčianska Turná – Bratislava : Obec Trenčianska Turná – Vojenský historický ústav, 2008, s. 103-118, obr., mp. ISBN 978-80-969375-4-7.

Dôstojník, manželstvo a rodina v Uhorsku (1850 – 1914). In: Vojenská história. Roč. 15, č. 1 (2011), s. 3-32. ISSN 1335-3314.

Dôstojnícke súboje v Uhorsku (1850 – 1914). In: Vojenská história. Roč. 16, č. 2 (2012), s. 9-38. ISSN 1335-3314.

Bratislava ako posádkové mesto (1867 – 1914). In: Vojenská história. Roč. 17, č. 2 (2013), s. 6-31. ISSN 1335-3314.

Dangl, Vojtech – Segeš, Vladimír: Vojenská minulosť Slovenska vo včasnom novoveku (1526 – 1648). In: Segeš, Vladi-

mír – Šed'ová, Božena (eds.): Pramene k vojenským dejinám Slovenska II/1. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2015, s. 12-27. ISBN 978-80-89523-37-5.

Budovanie pechoty armády Rakúsko-Uhorska v posledných desaťročiach pred vypuknutím Veľkej vojny. In: Vojenská história. Roč. 19, č. 1 (2015), s. 24-39. ISSN 1335-3314.

Ťaženie v severnom Taliansku a bitka pri Magente 1859. In: Vojenská história. Roč. 20, č. 1 (2016), s. 53-69. ISSN 1335-3314.

Odborné, populárnovedné a publicistické články

Martinský cintorín. In: Vlastivedný časopis. Roč. 17, č. 1 (1968), s. 37-38.

Niekoľko poznámok k otázke ochrany nehnuteľných literárnych pamiatok. In: Letopis Pamätníka slovenskej literatúry 1968. Martin : Matica slovenská, 1968, s. 31-34.

Pamätník Valdimírovi Clementisovi. In: Pamiatková starostlivosť. Roč. 2, č. 3 (1968).

Zainteresovanie múzeí na ochrane národnohistorických pamiatok. In: Múzeum. Roč. 13, č. 4 (1968).

Partizánska republika. Pred 24 rokmi sa odohrala tragédia v Kališti. In: Práca. Roč. 24 (18. 3. 1969), s. 5.

Prokop Veľký v Bratislave. Zo starej Bratislavy. In: Večerník, 28. 3. 1969, s. 9.

Slávnosti bývalej Hontianskej župy. In: Nedeľa, 15. 8. 1969.

Dobudovanie národnej kultúrnej pamiatky Kalište. In: Pamiatky a príroda. Roč. 1, č. 5 (1970), s. 5.

V Kališti pred 25. rokmi. In: Práca. Roč. 25, (18. 3. 1970), s. 1-2.

K problematike výstavby pamätníkov na Slovensku. In: Pamiatky a príroda. Roč. 2, č. 3-4 (1971), s. 8-9.

Krvavý deň robotníckych dejín. In: Práca. Roč. 26 (20. 2. 1971), s. 7.

Spomienka na smutné výročie (k 27. výročiu zničenia obce Kalište). In: Roľnícke noviny, 21. 3. 1972, s. 4.

Historický 1. máj v Liptovskom

Mikuláši. In: *Nové slovo*. Roč. 15, č. 17 (1973), s. 8.

K metodike národnohistorických pamiatok. In: *Pamiatky a príroda*. Roč. 4, č. 1 (1973), s. 4-6.

1. máj v Liptovskom Mikuláši v roku 1918. In: *Krásy Slovenska*. Roč. 50, (1973), s. 438-441.

Kalište – symbol utrpenia a hrdinstva. In: *Ročenka SZPB*. Bratislava 1974, s. 41-43.

Tragický krompašský pondelok v roku 1921. In: *Bojovník*. Roč. 23, (21. 2. 1976).

Tragický deň robotníckych dejín. (Krompachy pred 55 rokmi.) In: *Nové slovo*. Roč. 17, č. 10 (1975), s. 12.

Bitky a bojiská. I. – XXII. In: *Krásy Slovenska*. Roč. 55, č. 1-12 (1978); roč. 56 (1979), č. 1-12 (1979); I. Starí Slovania a boje Samovej ríše, č. 1, s. 14-17; II. Vojenský lesk a zánik Veľkej Moravy, č. 2, s. 56-59; III. Bratislavská bitka roku 997 – ranofeudálne vojenstvo, č. 3 (1978), s. 104-107; IV. Bitka pri Slanej roku 1241, č. 4 (1978), s. 158-161; V. Matúš Čák Trenčiansky a bitka pri Rozhanovciach, č. 5 (1978), s. 112-115; VI. Spanilé jazdy husitov na Slovensku, č. 6 (1978), s. 246-249; VII. Bitka pri Lučenci a pri Veľkých Kostolňanoch, č. 6 (1978), s. 302-305; VIII. Povstanie Juraja Dózsua r. 1514, č. 8 (1978), s. 352-355; IX. Bitka pri Moháči, č. 10 (1978), s. 448-452; X. V tieni tureckého polmesiaca, č. 11 (1978), s. 494-498; XI. Vlny tureckého náporu a Slovensko, č. 12 (1978), s. 542-546; XII. Tajomstvo a zánik vojenskej moci Turkov, č. 1 (1979), s. 6-10; XIII. Bocskayovo povstanie, č. 2 (1979), s. 54-58; XIV. Tri výpravy Gabriela Bethlena, č. 3 (1979), s. 102-107; XV. Protihabsburská vojna „starého“ Rákociho, č. 4, s. 172-176; XVI. Kuruci a „kurucký kráľ“ Imrich Thököly, č. 5 (1979), s. 218-223; XVII. Povstanie Františka II. Rákociho, č. 6 (1979), s. 248-253; XVIII. Od brnenia po rovnošatu, č. 7 (1979), s. 302-306; IXX. „Mierové storočie“, č. 8 (1979), s. 362-367; XX. Vojská Suvorova, Napoleona a Kutuzova na Slovensku, č. 9, s. 400-405;

XXI. Cholerové povstanie na východnom Slovensku, č. 11 (1979), s. 512-516; XXII. V znamení slobody, č. 12 (1979), s. 532-537. ISSN 0323-0643.

Výstrely v Hladovej doline. In: *Práca*. Roč. 36, (14. 2. 1981), s. 7, obr. ISSN 0231-6277.

Osudná bitka pri Trenčíne. In: *Práca*. Roč. 38, č. 184 (6. 8. 1983), s. 7. ISSN 0231-6277.

Rákociho povstanie a Slováci. In: *Práca*. Roč. 38, č. 142 (18. 6. 1983), s. 7. ISSN 0231-6277.

Udalosť významná aj pre Slovensko. In: *Práca*. Roč. 38, č. 208 (3. 9. 1983), s. 7, obr. ISSN 0231-6277.

Zbrane našich predkov. In: *Krásy Slovenska*. Roč. 60, č. 10, 12 (1983); roč. 61, č. 2, 4, 6, 8, 11 (1984); Úvod, č. 10, s. 17-19; Zbrane, vojny, armády, č. 12, s. 32-35; 1984: Prví ľudia a prvé zbrane, č. 2 s. 32-35; Zbrane z dreva, kameňa a kostí, č. 4, s. 34-37; Ešte o zbraniach z dreva, kameňa a kostí, č. 6, s. 32-35, Kráľovná zbraní – luk so šípmi, č. 8, s. 38-40; Človek doby kamennej, zbrane a lov, č. 11, s. 33-35. ISSN 0323-0643.

Arcivojvoda a slovenská buržoázia. In: *Práca*. Roč. 39, č. 147 (23. 6. 1984), s. 7, obr. ISSN 0231-6277.

Bočkajovo povstanie v Uhorsku. In: *Práca*. Roč. 39, č. 84 (7. 4. 1984), s. 7. ISSN 0231-6277.

Koniec revolučného husitstva. In: *Práca*. Roč. 39 (26. 5. 1984), s. 7. ISSN 0231-6277.

Na obranu poľskej nezávislosti. In: *Práca*. Roč. 39 (24. 3. 1984), s. 7. ISSN 0231-6277.

Sedliacka vojna proti pánom. In: *Práca*. Roč. 39, č. 106 (5. 5. 1984), s. 7. ISSN 0231-6277.

Úlohy slovenskej vojenskej historiografie pri výskume obdobia 1848 – 1914. In: *Historický časopis*. Roč. 35, č. 1 (1987), s. 98-103. ISSN 0018-2575.

Battles and Battlefields. In: *Meridians*. Bratislava, č. 12 (1988), s. 135-137.

Dejiny a literatúra. Príspevok na stretnutí historikov a spisovateľov. In: *Slovenské*

pohľady. Roč. 104, č. 2 (1988), s. 28-31. ISSN 1335-7786.

Ako sa v Uhorsku volilo. 1: Raz cukrom, inokedy bičom. 2: Sloboda v rámci žalára. In: *Nové slovo*. Roč. 32, č. 20 – 21 (1990), s. 16. ISSN 0323-2891.

Neskrotní hajdúsi. Lotri, diabli, anjeli, alebo vynikajúci bojovníci? In: *Historická revue*. Roč. 1, č. 4 (1990), s. 5-7. ISSN 1335-6550.

Za vidinou kráľovskej koruny. Bethlenov vpád na Slovensko roku 1619. In: *Historická revue*. Roč. 1, č. 1 (1990), s. 8-10, obr. ISSN 0231-6277.

Niekoľko poznámok k perspektívam slovenskej vojenskej historiografie. In: *Historický časopis*. Roč. 39, č. 4 (1991), č. 4, s. 484-487. ISSN 0018-2575.

Proti cisárovi, mestám a dedinám. In: *Historická revue*. Roč. 2, č. 9 (1991), s. 6-7, obr. ISSN 0231-6277.

Rozplynutý sen Habsburgovcov. In: *Práca*. Roč. 46, č. 162 (13. 7. 1991), s. 7. ISSN 0231-6277.

Slovensko vo vojnách. In: Burlasová, Soňa: *Vojenské a regrútske piesne*. Bratislava : Veda, 1991, s. 16-25.

Prusi na Záhorí. Epizóda núteného spolužitia. In: *Historická revue*. Roč. 3, č. 1 (1992), s. 9-11, obr. ISSN 0231-6277.

Bratislavská bitka roku 907. In: *Obrana*. Roč. 1 (1993), č. 5, s. 9. ISSN 1336-1910.

Niečo o vojenstve v 13. – 14. storočí. In: *Obrana*. Roč. 1, č. 21 (1993), s. 9. ISSN 1336-1910.

Obrázky z vojenskej histórie Slovenska. In: *Obrana*. Roč. 1 (1993). Na úvod, č. nulté, s. 8; Počiatky lesku Veľkej Moravy, č. 1, s. 9; Svätopluk a jeho ríša, č. 3, s. 9; Vojenské umenie starých Slovanov, č. 7, s. 9; Mongolsko-tatarske nebezpečenstvo, č. 13, s. 9; Bitka pri rieke Slaná roku 1241, č. 15, s. 9; Bitka pri Rozhanovciach, č. 19, s. 9. ISSN 1336-1910.

Pred 145-timi rokmi sa uskutočnila „Septembrová výprava“ slovenských dobrovoľníkov. In: *Apológia*. Roč. 1, č. 6 (1993), s. 14-18 : obr.

Bitka pri Lamači. In: *Dejepisná čítanka*

3. Bratislava : *Orbis Pictus Istropolitana*, 1994, s. 68-69.

Bitka pri Komarówe a činnosť VI. košického zboru. In: *Apológia*. Roč. 2, č. 7 (1994), s. 17-20.

Úvodom. In: Korček, Ján (zost.): *Vojenské aspekty SNP*. Žilina : Vojenský historický ústav, 1994, s. 9-13.

Muž tvrdej ruky : Protihabsburský odboj Juraja I. Rákociho. In: *Historická revue*. Roč. 6, č. 2 (1995), s. 12-13. ISSN 0231-6277.

Protiturecká obrana a pevnostný systém na Slovensku v 16. storočí. In: *Apológia*. Roč. 4, č. 2 (1996), s. 26-28 : obr.

Bitka pri Smoleniciach v roku 1704 a pri Trenčíne v roku 1708. In: *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. Roč. 4, č. 1 (1997), s. 56-69, mp.

Bitka pri Žarnovici a Leviciach v roku 1664, pri Parkane (Štúrove) v roku 1683 a zánik osmanskej moci v Uhorsku. In: *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. Roč. 4, č. 1 (1997), s. 45-55, mp.

Obliehanie Fiľakova v roku 1593, bitka pri Parkane (Štúrove) a dobytie Nových Zámkov v roku 1663. Bitky a boje na slovensko-tureckom pomedzí v 16. a 17. storočí. In: *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. Roč. 4, č. 1 (1997), s. 34-44 : mp.

Revolúcia rokov 1848 – 1849 a boje slovenských dobrovoľníkov. Najdôležitejšie bitky na území Slovenska v 19. storočí. In: *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. Roč. 4, č. 2 (1997), s. 2-13.

Úvodné slovo. In: *Vojenská história*. Roč. 1, č. 1 (1997), s. 3-4. ISSN 1335-3314.

Začiatky tureckej expanzie a bitka pri Moháči roku 1526. In: *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. Roč. 4, č. 1 (1997), s. 31-33.

Zu einigen strategischen Fragen der Stellung der Slowaken in dem dreissigjährigen Krieg. In: *Bellum Tricennale. The Thirty Years' War*. Prague : Historical Institute of the Army of Czech Republic, [1997], s. 237-238.

Bitka pri Plášťovciach. In: *Nedeľná Pravda*. Roč. 7, č. 23 (1998), s. 29, obr. ISSN 1339-410X.

Dobytie Nových Zámkov. In: Nedelná Pravda. Roč. 7, č. 30 (1998), s. 32, obr. ISSN 1339-410X.

Moháčska katastrofa. In: Nedelná Pravda. Roč. 7, č. 25 (1998), s. 27, obr. ISSN 1339-410X.

Na ceste k Moháču. In: Nedelná Pravda. Roč. 7, č. 16 (1998), s. 26, obr. ISSN 1339-410X.

Zápas za národ a slobodu. Septembrová výprava slovenských dobrovoľníkov v roku 1848. In: Obrana. Roč. 6, č. 38 (1998), s. 5-8, obr. ISSN 1336-1910.

Je história ľudstva históriou permanentných vojen s mierovými prestávkami? Vojny na území Slovenska v tomto miléniu. In: Magazín Sme (11. 9. 1999), s. 1-2, obr. ISSN 1335-440X.

Slovensko v zrkadle kuruckého odboja 1. Bitka pri Leviciach a pri Zvolene. In: Historická revue. Roč. 10, č. 9 (1999), s. 7-9 : obr. ISBN 1335-6550.

Slovensko v zrkadle kuruckého odboja 2. Víťazstvo kurucov pri Smoleniciach 28. mája 1704. In: Historická revue. Roč. 10, č. 10 (1999), s. 10-11 : obr. ISSN 0231-6277.

Slovensko v zrkadle kuruckého odboja 3. Bitka pri Trnave 26. decembra 1704. In: Historická revue. Roč. 11, č. 1 (2000), s. 8-9 : obr. ISSN 0231-6277.

Slovensko v zrkadle kuruckého odboja 4. Bitka pri Budmericiach 11. augusta 1705. In: Historická revue. Roč. 11, č. 2 (2000), s. 8-9 : obr. ISSN 0231-6277.

Slovensko v zrkadle kuruckého odboja 5. Bitka pri Trenčianskej Turnej 3. augusta 1708. In: Historická revue. Roč. 11, č. 3 (2000), s. 12-14 : obr. ISSN 0231-6277.

Prusí na Slovensku. In: Práca. Roč. 55, č. 99 (29. 4. 2000), s. 27, obr. ISSN 0231-6277.

Strata Fiľakova a bitka s Turkami pri Sečanoch v roku 1562. In: Obrana. Roč. 8, č. 14 (2000), s. 17, obr. ISSN 1336-1910.

Batuchán – postrach Európy. Slovensko za protitatarských vojen v 13. storočí. In: Obrana. Roč. 9, č. 22 (2001), s. 17, obr. ISSN 1336-1910.

Boleslav I. Chrabrý a Slovensko. In: Obrana. Roč. 9, č. 17 (2001), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Kupec, veľký bojovník a zakladateľ ríše. In: Obrana. Roč. 9, č. 12 (2001), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Pustošivý vpád Ordu chána na Slovensko. In: Obrana. Roč. 9, č. 23 (2001), s. 13, obr. ISSN 1336-1910.

Rastislav, nazývaný aj Rasstic. In: Obrana. Roč. 9, č. 14 (2001), s. 17, obr. ISSN 1336-1910.

Svätopluk I., schopný vládca. In: Obrana. Roč. 9, č. 15 (2001), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Trpká rakúska skúsenosť pri Magente a Solferine. Vojna Rakúska proti Talianom a Francúzom roku 1859. In: História. Nová revue o dejinách spoločnosti. Roč. 1, č. 3 (2001), s. 10-11, obr. ISSN 1335-831.

Erazmus Teuffel v bitke pri Plášťovciach. In: Obrana. Roč. 10, č. 20 (2002), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Hrdinský obranca hradu Drégeľ [Juraj Šucha]. In: Obrana. Roč. 10, č. 19 (2002), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Ján Jiskra z Brandýsa. Bitka pri Lučenci. In: Obrana. Roč. 10, č. 5 (2002), s. 17, obr. ISSN 1336-1910.

Mikuláš Pálfi a pätnásťročná vojna. In: Obrana. Roč. 10, č. 24 (2002), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Mikuláš Šubič Zrínsky – obranca Sihote. In: Obrana. Roč. 10, č. 23 (2002), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Neúspechy a prehry Jána Balašu. In: Obrana. Roč. 10, č. 22 (2002), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Prokop Holý a husiti. In: Obrana. Roč. 10, č. 4 (2002), s. 17, obr. ISSN 1336-1910.

Sedliacky vodca [Juraj Dóža]. In: Obrana. Roč. 10, č. 12 (2002), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Süleyman I. Nádherný. In: Obrana. Roč. 10, č. 15 (2002), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Štefan Dobó – obranca hradu Jäger. In: Obrana. Roč. 10, č. 21 (2002), s. 15, obr. ISSN 1336-1910.

Vojvodca v habite [P. Tomori]. In: Obrana. Roč. 10, č. 14 (2002), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

František II. Rákoci. In: Obrana. Roč. 11, č. 20 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Generalissimus Raimondo Montecuccoli. In: Obrana. Roč. 11, č. 14 (2003), s. 21. ISSN 1336-1910.

Albrecht Valdštejn na Slovensku. In: Obrana. Roč. 11, č. 8 (2003), s. 25, obr. ISSN 1336-1910.

Alexander Károli. In: Obrana. Roč. 11, č. 26 (2003), s. 21. ISSN 1336-1910.

„Čierny beg“ František Nádašdy. In: Obrana. Roč. 11, č. 3 (2003), s. 31, obr. ISSN 1336-1910.

Bočkajovo povstanie. In: Obrana. Roč. 11, č. 4 (2003), s. 31, obr. ISSN 1336-1910.

Karol Lotrinský – skromný lev. In: Obrana. Roč. 11, č. 18 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Krutý cisársky generál Basta. In: Obrana. Roč. 11, č. 5 (2003), s. 31, obr. ISSN 1336-1910.

Kuruci a Gašpar Pika. In: Obrana. Roč. 11, č. 15 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

„Kurucký kráľ“ [Imrich Tököli]. In: Obrana. Roč. 11, č. 16 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Mikuláš Zrínsky – vojvodca a básnik. In: Obrana. Roč. 11, č. 12 (2003), s. 25, obr. ISSN 1336-1910.

Pád Nových Zámkov. In: Obrana. Roč. 11, č. 11 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Povstanie Petra Čásara. In: Obrana. Roč. 11, č. 9 (2003), s. 25, obr. ISSN 1336-1910.

Princ Eugen Savojský. In: Obrana. Roč. 11, č. 19 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

„Rákociho blesk“ [Ladislav Očkai]. In: Obrana. Roč. 11, č. 23 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Rákociho pravá ruka [Mikuláš Berčeni]. In: Obrana. Roč. 11, č. 21 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

„Slepý“ Boťán. In: Obrana. Roč. 11, č. 22 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Smrť cisárskych generálov. In: Obrana.

Roč. 11, č. 7 (2003), s. 25, obr. ISSN 1336-1910.

Urban Celder. In: Obrana. In: Obrana. Roč. 11, č. 25 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Veliteľ Adam Javorka. In: Obrana. Roč. 11, č. 24 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Vítaz bitky pri Žarnovici a Leviciach. In: Obrana. Roč. 11, č. 13 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Vítaz od Viedne [Sobieski Ján III.]. In: Obrana. Roč. 11, č. 17 (2003), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Vojna Juraja I. Rákociho. In: Obrana. Roč. 11, č. 10 (2003), s. 25, obr. ISSN 1336-1910.

Vojvodca, ktorý sa nedožil ani svojho víťazstva [K. Mansfeld]. In: Obrana. Roč. 11, č. 1 (2003), s. 31, obr. ISSN 1336-1910.

Česť vykupovaná krvou. Súboj ako svojský druh výkonu spravodlivosti. In: História. Revue o dejinách spoločnosti. Roč. 4, č. 1-2 (2004), s. 12-13, obr. ISSN 1335-831.

Ján Pálfi. In: Obrana. Roč. 12, č. 1 (2004), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Prezieravý vojvodca Leopold Daun. In: Obrana. Roč. 12, č. 1 (2004), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Legendárny generál Laudon. In: Obrana. In: Obrana. Roč. 12, č. 24 (2004), s. 21, obr. ISSN 1336-1910.

Za PhDr. Ľubomírom Liptákom, DrSc. In: Vojenská história. Roč. 8, č. 1 (2004), s. 147-148. ISSN 1335-3314.

Fridrich II. In: Obrana. Roč. 13, č. 1 (2005), s. 17, obr. ISSN 1336-1910.

Juraj Dóža. Veliteľ krížickej výpravy na rozžeravenom tróne. In: Historická revue. Roč. 16, č. 7-8 (2005), s. 11-13. ISSN 0231-6277.

Suvorov – „generál Vpred“. In: Obrana. Roč. 13, č. 3 (2005), s. 17 : obr. ISSN 1336-1910.

Pád hradu Drégel'. Hrdinský obranca hradu a prvá veľká bitka s Turkami roku 1552. In: História. Revue o dejinách spoločnosti. Roč. 9, č. 3-4 (2009), s. 17-21, obr. ISSN 1335-831.

Jubilant Vladimír Segeš. In: *Vojenská história*. Roč. 14, č. 2 (2010), s. 192-194. ISSN 1335-3314.

Napoleon kontra Európa. Prvé dve koalície vojny s Francúzskom. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti*. Roč. 10, č. 1-2 (2010), s. 30-35, obr. ISSN 1335-831.

Solferino 1859. Porážky rakúskej armády v bitkách v severnom Taliansku. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti*. Roč. 10, č. 5-6 (2010), s. 34-42, obr. ISSN 1335-831.

Osmani v Uhorsku. Boje s Turkami na území dnešného Slovenska v rokoch 1663 – 1664. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti*. Roč. 11, č. 1-2 (2011), s. 22-28, obr. ISSN 1335-831.

„Za cisára pána a jeho rodinu...“ Okupácia Bosny a Hercegoviny Rakúsko-Uhorskom roku 1878. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti*. Roč. 13, č. 1-2 (2013), s. 18-24, obr. ISSN 1335-831.

Na margo okrúhleho výročia. In: Wenclová, Tatiana a kol. (zost.): 100 rokov gymnázia v Šahách : 1913 – 2013. Nitriansky samosprávny kraj, 2013, s. 33-35.

Neohrozené sedmohradské knieža : Protihabsburská vojna Juraja I. Rákociho. In: *Historická revue*. – Roč. 25, č. 2 (2014), s. 38-43 : obr. ISBN 1335-6550.

Hradec Králové 1866 : Prusko-rakúska vojna a bitka, ktorá zmenila Európu. In: *Historická revue*. – Roč. 27, č. 6 (2016), s. 60-67 : obr. ISBN 1335-6550.

Prusi na západnom Slovensku : Bitka pri Lamači 1866. In: *Historická revue*. Roč. 27, č. 6 (2016), s. 68-73 : obr. ISBN 1335-6550.

Recenzie

Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti, zv. 1. Bratislava : Národné lit. centrum – Dom slov. literatúry, 1998, 525 s. In: *Vojenská história*. Roč. 4, č. 1 (2000), s. 97-101. ISSN 1335-3314.

Galandauer, Jan: František Ferdinand d'Este. Praha : Svoboda; Libertas, 1993, 245 s. In: *Historický časopis*. Roč. 42, č. 1 (1994), s. 136-138. ISSN 0018-2575.

Nagy, L.: Hajdukvitézek (1591 – 1699). Budapest : Zrínyi Katonai Kiadó, 1983, 359 s.; 2. vyd.: Budapest : Kossut Könyvkiadó, 1986, 321 s. In: *Historie a vojenství*. Roč. 40, č. 2 (1991), s. 174-176. ISSN 0018-2583.

Kónya, Peter: Prešov, Bardejov a Sabinov počas protireformácie a protihabsburských povstaní (1670 – 1711). Prešov : Acta Collegii Evangelici Presoviensis VI, 2000, 225 s. In: *Vojenská história*. Roč. 4, č. 3-4 (2000), s. 117-119. ISSN 1335-3314.

Kónya, Peter: Prešovský súd z r. 1687. Prešov : Acta Collegii Evangelici Presoviensis VIII, 2001, 148 s. In: *Vojenská história*. Roč. 5, č. 4 (2001), s. 126-128. ISSN 1335-3314.

Křížek, L. – Čech, Z. J. K.: Encyklopedie zbraní a zbroje. Praha : Libri, 1997, 328 s. In: *Vojenská história*. Roč. 2, č. 1 (1998), s. 81-82. ISSN 1335-3314.

Kupka, Vladimír: Stavitelé, obránci a dobyvatelé pevností. Praha : Libri, 2005, 486 s. In: *Vojenská história*. Roč. 10, č. 1 (2006), s. 113-115. ISSN 1335-3314.

Taylor, A. J. P.: Poslední století habsburské monarchie. Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809 – 1918. Brno : Barrister & Principal, 1998, 372 s. In: *Vojenská história*. Roč. 3, č. 1 (1999), s. 119-121. ISSN 1335-3314.

Zostavila: Božena Šed'ová

ANOTÁCIE, GLOSÝ

DUDEKOVÁ, Gabriela–MANNOVÁ, Elena a kol. aut. *VOJAK MEDZI CIVILMI, CIVIL MEDZI VOJAKMI*. Vzt'ah armády a spoločnosti v období modernizácie. Pocta Vojtechovi Danglovi. Bratislava : Spoločnosť PRO HISTORIA, 2007, 511 s. ISBN 978-80-89910-01-4.

Široký okruh historickej obce sa potešil vydaniu publikácie na počesť životného jubilea významného historika Vojtecha Dangla, ktorý v uplynulých mesiacoch oslávil osemdesiat rokov. Táto skutočnosť inšpirovala jeho blízky okruh kolegov, aby napísali kolektívnu monografiu so symbolickým názvom označujúcim jubileantovo vedecké úsilie v Historickom ústave SAV, kde sa mu dostalo neformálneho označenia „vojak medzi civilmi“, nakoľko predtým väčšinu profesionálneho života zasvätil vo Vojenskom historickom ústave skúmaniu vojenských dejín. Avšak v rámci tejto inštitúcie či už ako historik, ktorý bol jedným z jej zakladateľov, a tiež vedúci pracovník, sa ako „civil medzi vojakmi“ zaslúžil o premostenie civilnej, občianskej historiografie s tou vojenskou, čo sa napokon odrazilo aj v spolupráci týchto dvoch pracovísk. Veľmi výstižne a pritom neformálne, priateľsky to v úvode tejto publikácie načrtol jeden z jeho kolegov – priateľov, Ivan Kamenec. Okrem vysoko pozitívneho hodnotenia vedecko-výskumného prínosu Vojtecha Dangla zo strany odborných kruhov doma aj v zahraničí vyzdvihol aj jeho vzácné ľudské črty, ako skromnosť, empatiu, zmysel pre humor, sebaironiu nevynímajúc, literárny talent, ktorý má pečať aj v jeho čitateľsky príťažlivom podaní historických faktov a udalostí. Berúc do úvahy všetky črty V. Dangla, ktoré z neho robia charizmatickú osobnosť, ho autor úvodu nazval grandseñorom medzi slovenskými historikmi, s čím sa, nepochybne, stotožnia všetci, ktorí ho poznajú.

Dvojica zostavovateľiek publikácie Gabriela Dudeková a Elena Mannová kapitoly, zväčša zamerané na sociálno-kultúrne dejiny vojenstva, rozčlenili do 4 väčších chronologicko-tematicky štruktúrovaných častí. Autori jednotlivých kapitol sa nechali inšpirovať priekopníckou prácou Vojtecha Dangla, ktorý sa zamerail na širší kontext dejín armády, a to: interakciu armády a spoločnosti, jej dopad na ekonomický a kultúrny život v mestách, život v kasárňach a posádkach, život dôstojníkov – ich profesionálnu stránku, ako aj civilnú, čím ich organicky zaraďoval do širších celospoločenských súvislostí, dával im takpovediac ľudský rozmer.

V časti publikácie nazvanej *V službách Habsburskej monarchie: armáda v 18. a 19. storočí* je ako prvá uvedená kapitola Vladimíra Segeša, v ktorej analyzoval Habsburskú armádu za vlády Márie Terézie, pričom charakterizoval poslanie, úlohy a jej špecifiká. Vychádzal z vojenských predpisov a nariadení, ktoré upravovali výkon vojenskej a strážnej služby. Zaujímavo vyličil správanie sa v boji, povinnosti vojakov v ich každodennom živote, nevynechal ani starostlivosť o zovňajšok a hygienu. Nájdeme v nej aj dobové znenie vojenských predpisov zo 60. rokov 18. storočia v slovenskom jazyku, ktoré sú pre poznanie vývinu slovenskej vojenskej terminológie jedinečné.

Ingrid Kušniráková spracovala tému inštitucionalizácie sociálneho zabezpečenia vyslužilých vojakov v Habsburskej monarchii v 18. storočí, keď sa prakticky začala systémová forma sociálnej podpory, ktorú riadil a financoval štát. Dotýka sa všeobecného invalidného systému, ustanoveného r. 1750, ktorým boli zaopatrení všetci vojaci cisársko-kráľovskej armády.

Peter Šoltés sa zamerail na vzt'ah Slovákov k vojenstvu v 18. a 19. storočí, vychádzajúc z vtedajších štatistických a vlastivedných prác, a jeho premietnutie v ideológii slovenských národovcov. Súčasťou kultúrnej pamäti Slovákov sú dva

rozdielne postoje k vojenským tradíciám – na jednej strane ponímajúci Slovákov ako národ holubičí a na druhej ako jadro a silu uhorskej pechoty.

Ivona Kollárová približuje život dobrodruha a a spisovateľa baróna Fridricha von Trencka a odhaľuje neznáme skutočnosti o búrlivom živote tohto vojaka najprv v armáde Pruska a neskôr Rakúska a skorigovala obraz, ktorý sám o sebe vytvoril v autobiografickom dobrodružnom románe.

Prvú časť publikácie uzavrela svoju kapitolou Eva Kowalská zobrazením úskali armádnej služby šľachtica na konci 18. storočia na príklade osudu Imricha Zaya, príslušníka významného luteránskeho rodu (1756 – 1831). Pôsobil v regulárnej habsburskej armáde aj v starom zanikajúcom type vojska – insurekcii – zostavenom šľachticmi zo svojich poddaných v čase ohrozenia krajiny.

Ďalšia časť knihy je zameraná na obdobie prvej svetovej vojny, pričom sa v nej skloňujú pojmy dôstojníci, vojaci a Veľká vojna.

V rámci nej prvú kapitolu napísal Roman Holec a priblížil v nej hviezdne roky arcivojvodu Fridricha (1914 – 1918), keď sa po atentáte na následníka trónu Františka Ferdinanda stal veliteľom ozbrojených síl Rakúsko-Uhorska. Plnil však iba reprezentatívne funkcie, preto ho nový cisár a kráľ Karol v decembri 1916 odvolal. Na príklade jeho kariéry autor kapitoly analyzoval zákulisie mocenských bojov v najvyšších vojenských kruhoch.

Slovenských vojakov v počiatočnej fáze prvej svetovej vojny priblížil na základe hlásení, korešpondencie, spomienok a beletrie Dušan Kováč. Problém lojality a bojovej morálky radového vojaka vo Veľkej vojne širšie rozvinula Gabriela Dudeková v svojom príspevku. V popredí oboch autorov je pohľad na armádu a vojnu „zdola“ a hľadanie odpovede na otázku, čo motivovalo radových vojakov pri rukovaní a v samotnom boji a ktoré faktory ovplyvnili zmenu ich postojov, keď sa z obetavých vojakov na začiatku vojny zmenili na rebelov na konci vojny.

Daniela Kodajová analyzuje obsah a ciele špecifického žánru modlitebných knížiek pre vojakov habsburskej armády, ktoré predstavovali *Desatoro prikázaní pre vojaka*.

Vojnovú ekonomiku Uhorska (1914 – 1918) v dobovej publicistike a v maďarskej historiografii priblížil Štefan Gaučík.

Ďalšia časť publikácie je zameraná na problematiku armády a bezpečnosti v medzivojnovom Československu.

Miloslav Szabó na podklade doteraz nevyužitých prameňov dáva do nových súvislostí prejavy antisemitizmu v období rozpadu Habsburskej monarchie a vytvárania moci čs. štátu.

Miloslav Čaplovič približuje budovanie kultu legionárov ako „hrdinov Veľkej vojny“ v novotvorenom Československu na základe vybraných vojenských osobností angažujúcich sa v čs. zahraničnom vojsku, sledujúc ich osud v povojnovej čs. armáde.

Čs. vojenská symbolika v rokoch 1918 – 1939 sa stala námetom spracovania Imricha Purdeka, ktorý dokladá, že bola súčasťou budovania a prezentácie nových česko-slovenských vojenských tradícií, v ktorých mal kľúčové miesto odboj proti Habsburskej monarchii.

Valerián Bystrický, jubilantov blízky kolega, žiaľ, v tomto čase už nebhý, sa venoval koncepciám organizácie bezpečnosti štátov strednej a juhovýchodnej Európy 1918 – 1939. Partikulárne záujmy jednotlivých štátov a agresívna politika Nemecka a Talianska nedokázali však vytvoriť dostatočnú záruku povojnového usporiadania Európy.

Publikáciu uzatvára časť nazvaná *Vojna, vojvodcovia a vojsko v historickej pamäti*.

V nej prezentuje zaujímavé výsledky svojho výskumu Marcela Bednárová, ktorá spracovala v kapitole kult „najväčšieho vojvodu všetkých storočí“ Napoleona Bonaparte v literárnej tvorbe a publicistike štúrovcov v 30. a 40. rokoch 19. storočia, keďže napoleonský kult bol medzi romantickými vzdelancami veľmi pestovaný. V slovenskom prostredí sa jeho obraz redukoval z vojvodu na vizionára, ktorý zachytil potrebné impulzy

doby a aplikoval ich do spoločenských a politických noriem. Taktiež sa autorka dotkla témy Napoleona v kontexte slovanskej otázky, resp. činov Napoleona, ktoré mali súvis so Slovanmi, a to Poliakmi a Rusmi.

Elena Mannová zvýraznila osobitý spôsob formovania a modifikácie historickej pamäti špecifickej skupiny – vojenských veteránov a ilustruje to na archívnych prameňoch ich podporných spolkov v Bratislave za monarchie a počas republiky. V úvode priblížila aj veteránske hnutie v českých krajinách. V Prešporku sa najstaršie pokusy o organizovanie vyslúžilcov začali v roku 1872. Tieto spolky sa rituálne zaväzovali pestovať vernú oddanosť kráľovi a v čase republiky vlasti, aby predchádzali úradnej šikane (ku ktorej úrady boli náchylné z obáv potenciálnej radikalizácie týchto vyslúžilcov). V spolkovej činnosti pokračovali aj po zmenách politických pomerov v rokoch 1918, 1938/1939, 1945 a 1948.

Michal Kšiňan a Jraj Babják spracovali tému prvej svetovej vojny v československej, českej a slovenskej pamäti pred rokom 1989 a po ňom, ako aj rozoberajú dôvody marginalizovania úlohy Veľkej vojny v oficiálnej historickej pamäti v jednotlivých povojnových etapách. Pozornosť venujú otázke vojenských hrobov a cintorínov ako miestam pamäti, kinematografii a klubom vojenskej histórie.

Peter Macho sa zaoberá uctievaním pamiatky generála Milana Rastislava Štefánika, najvýznamnejšieho vojenského hrdinu Slovákov. Rozoberá aj konkrétny problém, prečo sochárske dielo banskobystričského rodáka M. Motošku nikdy nestálo v Banskej Bystrici, ale bronzový pomník bol odhalený v r. 1924 v americkom Clevelande.

Prínos publikácie je zhrnutý v záverečnom slove zostavovateľiek. Výberovú bibliografiu PhDr. Vojtecha Dangla, CSc. zostavila Božena Šed'ová.

Publikáciu uzatvárajú: pramene a literatúra, zoznam ilustrácií, menný register a anglické summary.

Knižka je v mnohom inšpirujúca, je východiskom pre ďalší výskum v otázkach

sociálno-kultúrnej problematiky armády a vojenstva. Široký záber problematiky je zaujímavým a podnetným čítaním, ktoré isto poteší nielen jubilanta, ale aj veľký okruh čitateľov.

Mária Stanová

BABJÁK, Juraj. *BOLESTĚ V KAMENI UKRYTÁ. Pomníky padlým v prvej svetovej vojne na Slovensku.* Bratislava : Vydavateľstvo Pozsony/Pressburg/Bratislava, Bratislava 2016, 200 s., fotografie v texte, zoznam použitých prameňov a literatúry, zoznam preskúmaných pomníkov. ISBN 978-80-85474-77-0.

Autor, gymnaziálny učiteľ a spolupracovník katedry všeobecných dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave sa už dlhší čas zaoberá výskumom pomníkov postavených na pamiatku obetí prvej svetovej vojny, a publikoval aj viacero prípravných prác k tejto syntéze. V práci je uvedených viac ako štyristo pomníkov z územia Slovenska, ale pre porovnanie tu čitateľ môže s našimi pomníkmi konfrontovať aj podobné diela z Talianska či Francúzska.

Práca je rozdelená do troch kapitol: 1. Fenomén pomníka so zameraním na pomník padlým (s. 12 – 70), 2. Pomníky padlým v 1. svetovej vojne na Slovensku (s. 71 – 161), 3. Pomníky padlým v 1. svetovej vojne v niektorých vybraných obciach a lokalitách (s. 162 – 179).

Prekvapujúci údaj je, že náklady na stavbu pomníka bratislavským obetiam Veľkej vojny na Murmanskej výšine v Horskom parku v Bratislave sa odhadovali až na 800 000 korún, hoci na tento pomník mesto darovalo materiál z podstavca zbúranej sochy Márie Terézie na bývalom Korunovačnom pahorku (s. 162). V porovnaní napríklad s nákladmi na stavbu mohyly na Bradle (necelých 3 milióny Kčs) je to celkom isto prehnaná suma. Pokiaľ ide o výklad symboliky štyroch levov, resp. levíc, má nepochybne pravdu Štefan Holčík, ktorý ich nepovažuje za českých levov (museli by

byť v stojí a mať dva chvosty), ale za levice, ktoré boli v gréckej mytológii strážkyňami tumb, resp. podsvetia (s. 164).

Vieme, že pomníky možno rozdeliť do niekoľkých skupín a veľká väčšina z nich má aj cirkevné motívy. Len malý zlomok týchto pomníkov má výhradne svetský charakter bez akejkolvek cirkevnej symboliky. Je známe, že umelecky najhodnotnejším pomníkom obetiam prvej svetovej vojny je Koniarkov pomník v Trnave (s. 168 – 172) z roku 1929.

Niekoľko zaujímavých pomníkov na Slovensku však uniklo autorovej pozornosti, aj keď ich väčšinou má uvedené aj v zozname, mohol sa o nich zvlášť zmieniť. Ale možno to ovplyvnil aj obmedzený rozsah publikácie. Ide napríklad o pomník v Jablonici z roku 1933 (hoci ho spomína), kde Ježiš Kristus stojí v loďke, čo je veľmi ojedinelý motív, alebo pomník v Popudinských Močidlanoch, kde sa u vojaka na opasku objavuje aj plynová maska, čo je na pomníkoch z prvej svetovej vojny zriedkavé. Takisto by bolo vhodné zmieniť sa o jednom z mála slovenských kolorovaných pomníkov (tie sú bežné vo Francúzsku), ktorý sa nachádza v Hradišti pod Vrátnom, okres Senica (ten nefiguruje ani v zozname pomníkov). Chýba mi aj zmienka o zvláštnostiach niektorých pomníkov – napríklad v Strážoch (časť obce Šaštín – Stráže), ktorý je venovaný obetiam prvej svetovej vojny v rakúsko-uhorskej armáde, ale postava vojaka má na hlave ruskú baranicu (papachu), čo bolo možno ovplyvnené sochárskymi zobrazeniami ruských legionárov.

Babjákova práca zaplňa citelnú medzeru v slovenskej odbornej literatúre, veď ako v Čechách (Zdeněk Hojda a Jiří Pokorný, Jan Benda, Bořivoj Lešnar, Alois Blažek a ďalší), tak aj v Maďarsku (Ákos Kovács) či v Nemecku (Reinhard Kosseleck) bola tejto problematike venovaná oveľa väčšia pozornosť. Autorovi sa pri snahe zmapovať čo najviac pomníkov obetí prvej svetovej vojny na území dnešného Slovenska podarilo objaviť aj pomníky,

ktoré nie sú uvedené v žiadnom zozname hmotných pamiatok. Jeho dielo je preto prínosom a východiskom pre ďalší výskum tejto problematiky.

Ferdinand Vrábel

RICHTER, Karel. *HISTORICKÉ DRAMA VOLYŇSKÝCH ČECHŮ*. Lidice : Nakladatelství Epocha Památník Lidice, 2015, 431 s., literatúra, fotografie v texte. ISBN 978-80-7425-244-0.

Česi sa začali sťahovať na Volyň (vtedy súčasť Ruského samoderžav, dnes súčasť Ukrajiny) pred takmer stopäťdesiatimi rokmi. Zažili tam nádej, dramatické zvraty aj tragédie. Šikovní a pracovití českí roľníci si tu vybudovali domy a hospodárstva, zveľadili role a počas dvoch vojen a neskôr aj ďalších tragických udalostí o ne prišli a museli začínať zase všetko od začiatku. Pre vojenské dejiny Čechov a Slovákov je veľmi významné, že mnohí volynskí Česi sa zapojili ako do prvého, tak aj do druhého odboja. Bojovali teda ako dobrovoľníci ako v ruskej légii, tak potom aj v Československom armádnom zbore. Do svojej pôvodnej vlasti – Československa sa mnohí z nich vrátili po druhej svetovej vojne, alebo – ak prišli s oslobodzujúcou Červenou armádou, zostali tu. Začali znovu hospodáriť na svojich poliach, a potom o ne prišli pri násilnej kolektivizácii v päťdesiatych rokoch minulého storočia. Pravda ani osud tých, ktorí zostali v rámci Sovietskeho zväzu, nebol iný.

Česi na Volyni, čo bola hospodársky značne zaostalá časť vtedajšieho Ruska, prispeli k oživeniu hospodárstva v rôznych oblastiach živnosti, priemyslu aj v poľnohospodárstve (pivovary). Českí prisťahovalci na Volyni predstavovali znalcov progresívnych agrotechnických postupov (napríklad hnojenie tam bolo úplne neznáme), ale prispeli aj ku kultúrnemu pozdvihnutiu tohto kraja. Venovali veľkú pozornosť vzdelávaniu svojich detí, kultúrnemu a spoločenskému životu. Po

prvej ruskej revolúcií v roku 1905 sa aj oni zapojili do politického života na úrovni miestnej samosprávy, ale aj na vyšších úrovniach – v újazdoch, gubernii i celej ríši (poslanec Drbohlav). Hlásili sa k rôznym politickým prúdom, od konštitučných po sociálnych demokratov a orientovali sa čiastočne veľkoruský a čiastočne maloruský.

Do pomerne pokojného života volynských Čechov žijúcich v pohraničnom ruskom regióne zasiahla prvá svetová vojna. Oni sa identifikovali, napriek svojim ešte pretrvávajúcim väzbám s Rakúsko-Uhorskom ako Rusi. Vytvorili základ českého a slovenského dobrovoľníckeho vojska v Rusku – Českej družiny a orientovali sa na vznik samostatného českého, neskôr česko-slovenského štátu. Po páde cárizmu sa situácia aj na Volyni zmenila a do roku 1920 tam trvala tiež občianska vojna. O Volyň sa usilovali rôzne vojensko-politické zoskupenia a napokon ju ovládli Poliáci. Menšia časť volynských Čechov – asi dvadsať percent sa dostala do sovietskeho Ruska. Napriek krízovým rokom sa Česi na Volyni dočkali aj novej prosperity, ktorú prerušila nová a podstatne krutejšia vojna.

Už za vojny sa prejavili snahy aj volynských Čechov aj československých úradov o ich návrat do Československa. Väčšina československých vojakov z Volyne sa rozhodla po vojne zostať v Československu a po uzavretí československo-sovietskej dohody o reemigrácii sa do Československa vrátili aj ich rodinní príslušníci.

Autor opisuje aj príbeh Českej družiny, v ktorej boli z Volyne napríklad Theodor Vígner, František Volenec alebo Jan Houdek. Významným predstaviteľom volynských Čechov v prvom odboji bol MUDr. Václav Girsá zo Šepetovky, ktorý bol v opozícii voči cárofilskému Václavovi Vondrákovi z Kyjeva. V roku 1919 pôsobil ako zástupca československej vlády v Čs. armádnom zbore na Sibíri, kde odsudzoval uzurpátorskú vládu admirála Kolčaka. Po príchode do Československa sa stal námestníkom ministra zahraničných

vecí Edvarda Beneša a neskôr pôsobil v diplomatických službách. Pri zmienke o bitke pri Zborove 2. júla 1917 autor nespomína, že práve v 2. prápore 2. streleckého pluku Čs. brigády bolo veľa volynských Čechov, ktorých už zasiahla boľševická agitácia a odmietli ísť do útoku. Preto ťarcha bojov bola z najväčšej časti na práporoch 1. a 3. streleckého pluku a na zvyšných dvoch práporoch 2. pluku (s. 51-53). Dislokácia plukov bola v okolitých obciach – štáb brigády v obci Krasnaja, 2. pluk v priestore Chorošca, 1. a 3. pluk v Cecovej (dnes Kalinivka). Tam bola väčšina padlých aj pochovaná v provizórnych hrobách. Neskôr ich exhumovali a československý štát im vybudoval spoločnú mohylu v Kalinivke.

K veľkej tragédii došlo v Českom Malíne počas druhej svetovej vojny, keď tam nemeckí fašisti obec pre pomoc partizánom (Nemci tvrdili, že to boli banderovci) 13. júla 1943 vypálili a väčšinu obyvateľov povraždili. Nemali zľutovanie ani s pacientami v malínskej nemocnici, ktorých pozabíjali aj s lekárom MUDr. Grossom, jeho ženou Sofiou a ich deťmi (s. 225).

V Československom armádnom zbore bojovalo veľa volynských Čechov. Veľmi známymi bol tankista Mikuláš Končický (zomrel v roku 2015) a delostrelec Ján Ihnatík (má 95 rokov a žije v Havířove). Obidvaja sa vyznamenali aj v bojoch pri oslobodzovaní Československa (Liptovský Mikuláš, Polom, Žilina, Ostrava).

Ferdinand Vrábel

RYANTOVÁ, Marie a kol. ČESKO-SLOVENŠTÍ PREZIDENTI. Praha – Litomyšl: Paseka, 2016, 339 s., fotografie v texte, poznámky, literatúra, edičná poznámka, menný register. ISBN 978-80-7432-500-7.

Anotovaná publikácia prináša štúdie o všetkých 11 československých prezidentoch a aj keď je obsah zameraný skôr na politické dejiny, zaslúži si stručnú zmienku aj v časopise pre vojenské dejiny,

pretože ako je dobre známe, čs. prezidenti boli najvyššími veliteľmi československej brannej moci. Okrem toho, ak ide o kapitoly venované T. G. Masarykovi, E. Benešovi, E. Háchovi a L. Svobodovi, prinášajú texty aj veľa informácií týkajúcich sa vojenských dejín.

V úvodnej kapitole o T. G. Masarykovi je stredná časť štúdie venovaná jeho účinkovaniu v prvom odboji (s. 21 – 28), ale aj jeho postojom k neblahému vývoju v tridsiatych rokoch, keď sa jeho kritika dotkla aj odumierania pravicového liberalizmu a vývoja k fašizmu. Takmer symbolicky sa Masaryk poslednýkrát objavil na verejnosti pri príležitosti osláv 20. výročia bitky pri Zborove 4. júla 1937.

Štúdia o E. Benešovi je rozdelená na tri časti – roky 1935 – 1938 (s. 38 – 59) 1938 – 1945 (s. 79 – 100) a 1945 – 1948 (s. 101 – 121). Ťažiskovými úsekmi týchto kapitol sú jednak smutné mníchovské dni, potom Benešova úloha v odboji a jeho neúspešný zápas o zachovanie demokratického zriadenia v obnovennej Československej republike. Pokiaľ ide o Mníchov, je zaujímavý údaj o tom, že sovietsky veľvyslanec Alexandrovskij nič nevedel Benešovi povedať o tom, aké robí Moskva vojenské prípravy na pomoc Československu. Vyslanec nevedel Benešovi spresniť, koľko tisíc vojakov môže prepraviť do Československa vzdušný výsadok Červenej armády, akú bojovú výzbroj taký výsadok privezie, koľko a aké technické prostriedky sú potrebné na to, aby taký výsadok mohol začať bojové akcie atď. Podľa Alexandrovského Beneš až do zvolania mníchovskej konferencie nemienil kapitulovať. V kapitole o druhom československom prezidentovi je aj niekoľko riadkov, ktoré poopravujú Benešov postoj k Slovákom. Beneš prehlasoval, že české cítenie podriaďuje cíteniu československému a od Slovákov očakával „novú národnú silu“. Vytváranie československého národa podľa neho nevyučovalo, ale naopak predpokladalo ich „splynutie“ s početnejšími Čechmi. Podľa

Beneša si však Česi musia uvedomiť, že organický postup bude taký, že k národnému zjednoteniu v mnohých veciach dospejeme skôr poslovenčením Čechov než počštením Slovákov. Rozdiely medzi Čechmi a Slovákami sa mu nezdali byť neprekonateľné, dokonca ani podstatné, boli podľa neho menšie ako medzi obyvateľmi Nemecka alebo Talianska, z ktorých aj tak vznikol jednotný národ.

V odboji bol veľkým Benešovým úspechom vývoj k „oduznaniu“ Mníchova Veľkou Britániou a Francúzskom. Autor tejto časti, Jan Němeček, však zdôrazňuje, že aj keď britské prehlásenie v auguste 1942 hovorí o zničení mníchovskej dohody Nemcami, treba konštatovať, že pre britskú stranu zostáva mníchovská dohoda stále platná v čase od 30. septembra 1938 do 15. marca 1939.

Josef Tomeš sa v kapitole o Emilovi Háchovi (s. 60 – 79) viac venuje jeho pôsobeniu ako protektorátneho prezidenta než obdobiu, keď bol čs. prezidentom a snaží sa o jeho objektívnejší obraz, aj keď Háchove činy najmä v čase heydrichiády a aj neskôr nemožno vysvetľovať len únavou a chorobou starého muža. Aj Háchovi muselo byť jasné minimálne od popravy Aloisa Eliáša, že nedokáže zabrániť väčším represáliám.

Zatiaľ čo časti o Gottwaldovi, Zápotockom a Novotnom sú zaujímavé pokiaľ ide o niektoré menej známe detaily aj zo súkromia týchto robotníckych prezidentov, z hľadiska vojenských dejín zaujme najmä časť venovaná armádnemu generálovi a prezidentovi Ludvíkovi Svobodovi (s. 213 – 242). Na front prvej svetovej vojny sa dostal ako príslušník 81. pešieho pluku v Jihlave, do ruského zajatia padol 8. septembra 1915 a už v roku 1916 sa stal príslušníkom čs. dobrovoľníckeho vojska v Rusku. Bojoval v bitke pri Zborove; bol aj v bitke pri Bachmači a s ruskou légiou prešiel celú Sibír. Vojnu ukončil v hodnosti kapitána. Potom bol dôstojníkom z povolania. Jeho činnosť v období druhej svetovej vojny a aj ako ministra obrany v čs. vláde

po oslobodení je dostatočne známa, rovnako aj jeho úloha v udalostiach v roku 1968 a neskôr. Býva často kritizovaný, že nekládol dostatočný odpor dogmatikom a ani sovietskemu nátlaku, ale na druhej strane je pravda aj to, že jeho odmietnutie vymenovať po 21. auguste 1968 tzv. robotnícko-roľnícku vládu zabránilo ešte horšiemu vývoju. Aj tak však autor tejto časti, Jiří Pernes, viac zdôrazňuje, že Svoboda sa stal spolutvorcom normalizácie, je zodpovedný za smutných nasledujúcich 20 rokov čs. dejín a spôsobil aj nenapraviteľné škody svojím postupom na rokovaníach v Moskve. Zatiaľ čo dnes viacerí historici nachádzajú pochopenie pre smutnú úlohu Háchu, pre Svobodu zrejme ešte nemajú objektívnejšie hodnotenie.

Podobne negatívne vyznel autorovi Zdeňkovi Doskočilovi aj Gustáv Husák

(s. 243 – 290), zatiaľ čo posledný čs. prezident Václav Havel je v riadkoch napísaných Danielom Kaiserom (s. 291 – 318) vyličený až hagiograficky a to napriek vážnym politickým chybám a aj ekonomickým škodám, ktoré jeho rozhodnutia Československu spôsobili. Je príznačné, že Kaiser si kladie pri voľbe Husákovho nástupcu v decembri 1989 akoby samozrejme otázku „kto, keď nie Havel“ a nenapadne ho uvažovať ako o prezidentskom kandidátovi aj o Alexandrovi Dubčekovi, lebo to vraj „bol váhavec a do novej doby sa naprosto nehodil“... Ak Doskočil konštatuje, že Husákovu detailnejšie pôsobenie budú musieť českí a slovenskí historici ešte len spracovať, oveľa viac to platí aj o Havlovi.

Ferdinand Vrábel

KRONIKA

V HODONÍNE NAPRAVILI OMYL Z ROKU 1946

Po 72 rokoch napravili členovia Nadácie leteckej historickej spoločnosti z Vyškova a mesto Hodonín omyl, ku ktorému došlo krátko po skončení druhej svetovej vojny. Vtedy na hodonínskom mestskom cintoríne pochovali telo príslušníka Červenej armády, o ktorom sa domnievali, že ide o sovietskeho letca Nikolajeva. Pred dvoma rokmi sa však pri prieskume zostreleného lietadla ukázalo, že ide o omyl a v Hodoníne nepochovali pilota, ale strelca.

Keďže sa pri prieskume vraku lietadla našli aj kostrové pozostatky na mieste pilota, potvrdilo sa, že došlo k omylu, ktorý mesto Hodonín napravilo v stredu 17. mája 2017 za účasti zástupcov Ruskej federácie, predstaviteľov Armády Českej republiky, mesta, veteránov a verejnosti. Kostrové pozostatky pilota gardového majora Ivana Stepanoviča Nikolajeva po preskúmaní v Ústave experimentálnej biológie Prírodovedeckej fakulty a Masarykovej univerzity v Brne uložili pri pietnom akte do spoločného hrobu na Mestskom cintoríne v Hodoníne a na nový pomník napísali aj meno palubného strelca Filipa Alexejeviča Čuprova, ktorého tam pochovali už v roku 1946 po exhumácii jeho telesných pozostatkov v Lanžhote.

Príbeh, ktorý sa skončil 17. mája 2017, sa začal odohrávať 11. apríla 1945, keď z letiska pri Kopčanoch na Slovensku odštartovalo šesť sovietskych lietadiel pod velením majora Nikolajeva na podporu ofenzívy Červenej armády smerom na Uherský Ostroh, Lanžhot a Hodonín. V nepriateľskej palbe bolo však dvojmiestne bojové lietadlo Nikolajeva Il'jušin Il-2 zostrelené a spadlo do mokradí pri Lanžhote. Jednému členovi posádky sa podarilo vyskočiť, ale pre malú výšku sa mu padák nemohol otvoriť a príslušník Červenej armády zahynul. Mal pri sebe dokumentáciu s menom Nikolajeva, preto ho považovali za pilota a pochovali ho v Lanžhote. Pri sústreďovaní pozostatkov padlých príslušníkov Červenej armády na cintorín do Hodonína, telo exhumovali a pochovali v Hodoníne, pričom na pomník uviedli meno majora Ivana Stepanoviča Nikolajeva.

Výskumom v archíve sovietskeho ministerstva obrany sa v roku 1982 zistilo, že posádku tvoril pilot Ivan Stepanovič Nikolajev a strelec Filip Alexejevič Čuprov. Pozostatky Čuprova, ktorého však považovali za Nikolajeva, pochovali v Hodoníne. Len pred dvoma rokmi sa podarilo, po dlhotrvajúcom suchu preskúmať vrak lietadla pri Lanžhote. V troskách objavili aj kostrové pozostatky pod pancierovým plechom lietadla spolu s nerozopnutými padákovými sponkami. Podľa polohy tela išlo o pilota Nikolajeva.

Ferdinand Vrábel

ARCHÍVNE DNI NA SLOVENSKU – „ČO NÁM ZOSTALO PO NAŠICH PREDKOCH A ČO ZOSTANE PO NÁS?“

V dňoch 23. – 25. mája 2017 sa v priestoroch Slovenskej národnej knižnice v Martine konali už XXI. archívne dni na Slovensku. Témou boli osobné fondy (od akvizície po digitalizáciu) s osobitným dôrazom na osobné fondy archivárov alebo „Čo nám zostalo po našich predkoch a čo zostane po nás?“ Konferenciu s medzinárodnou účasťou usporiadali Spoločnosť slovenských archivárov, Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Archív Matice Slovenskej, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Martin, Sekcia archívnictva pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied a mesto Martin pod záštitou ministra vnútra a ministra kultúry Slovenskej republiky a primátora mesta Martin. Podujatie otvorila Mgr. Mária Mrižová, PhD. z Odboru archívov a registratúr MV SR príhovorom na tému „Aktuálne problémy slovenského archívnictva“. Po ňom odzneli príspevky zahraničných účastníkov – Dr. Anny Krzemińskiej a Adama Koseka (Centrum Informacji Naukowej, Biblioteka i Archiwum Instytutu Farmakologii Polskiej Akademii Nauk v Krakove), PhDr. Jiřího Křesťana, CSc. a ThDr. Mgr. Šárky Steinovej, ThD. (Národný archív v Prahe), PhDr. Hany Kábovej, PhD. (Masarykov ústav a Archív Akadémie vied v Českej republike), Mgr. Veroniky Keresztes, Dr. Györgya Rácza a Dr. Györgya Laczlavika (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár v Budapešti), týkajúce sa stavu osobných fondov v príslušnej krajine. Nasledovnou diskusiou vo večerných hodinách sa uzavrel

prvý deň konferencie. Na druhý deň mala úvodnú prednášku skúsená archivárka PhDr. Veronika Nováková, PhD. zo štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Šaľa na tému Spracovanie osobného fondu: prax a možnosti v čase virtuálnej reality. Nasledovali Mgr. Karin Šišmišová zo Slovenskej národnej knižnice, Mgr. Katarína Kučerová Bodnárová, PhD. z Archívu výtvarného umenia Slovenskej národnej galérie v Bratislave, Mgr. Michaela Holíková a Mgr. Samuel Hudec zo Slovenského národného archívu, ktorí hovorili o stave osobných fondov na svojich pracoviskách. Zaujímavá bola informácia PhDr. Marka Rímskeho z Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach. Ten predstavil inventarizáciu osobných fondov tejto novej súčasti Teologickej fakulty Trnavskej univerzity. Po prestávke bol otvorený druhý blok, v rámci neho mali prednášku Mgr. Jana Gubášová Baherníková a Mgr. Ladislav Jurányi z Ústredného archívu Slovenskej akadémie vied témou „Súkromné listy v osobných fondoch – zanikajúca diplomatická kategória alebo výzva?“ Po nich vystúpili PhDr. Milena Balcová a Mgr. Peter Kralčák, PhD. z Vojenského historického archívu v Bratislave. Ich príspevok s názvom „Osobné doklady vojakov, ich význam a využitie“ obsahoval aj informáciu o prebiehajúcej digitalizácii týchto fondov. Po nich Mgr. Tina Tvrdoňová z Archívu mesta Bratislava priblížila vlastnú inventarizáciu fondu archivára Jána Nepomuka Batku a jeho vplyv na kultúrny život v Prešporku na prelome storočí. Na záver prebehla podnetná diskusia o možnostiach získavania osobných fondov a celkovej problematike akvizícií.

Dňa 24. 5. 2017 sa v poobedňajších hodinách konala aj prehliadka Digitalizačného centra vo Vrútkach, ktoré je detašovaným pracoviskom Slovenskej národnej knižnice (SNK). Účastníci exkurzie mali možnosť postupne vidieť, ako prebieha ošetrovanie, chemická ochrana (konzervovanie, reštaurovanie, masová deacidifikácia a pod.), samotná digitalizácia na moderných skeneroch a dlhodobá archivácia dokumentov kultúrneho a vedeckého dedičstva Slovenskej republiky. Odborný výklad účastníkom podali pracovníci na jednotlivých pracoviskách Digitalizačného centra. Tretí deň konferencie otvoril Mgr. Marián Babirát zo Štátneho archívu v Bratislave blok opisov životných diel významných archivárov a historikov. Najprv odznela jeho prednáška o Jurajovi Fabiánovi, po nej Mgr. Štefan Hrivňák z Archívu mesta Bratislava priblížil metodiku spracovania osobného fondu Jozefa Watzku a posledná bola prednáška Mgr. Márie Novákovej, PhD. zo Štátneho archívu v Bratislave, pracovisko Archív Modra o Jánovi Milanovi Dubovskom, známom modranskom archivárovi. Ďalšiu tému začali doc. PhDr. Augustín Maťovčík, DrSc. z domácej Slovenskej národnej knižnice s príspevkom „Tvorba slovníkov v Národnom biografickom ústave SNK“ a Mgr. Zdenko Ďuriška s príspevkom „Dokumentácia Národného biografického ústavu SNK“. Po krátkej diskusii opísala poslucháčom dlhú cestu k Biografickému slovníku archivárov českých zemí česká historička a archivárka PhDr. Jaroslava Hoffmannová. Zo štátneho archívu v Prešove, pracovisko Archív Poprad, prišla PhDr. Zuzana Kollárová oboznámiť prítomných so svojím príspevkom s názvom „Zložitá cesta k samoidentifikácii archivárov alebo Som skutočne hrdý na to, že som archivár?“ Posledná štvrtková prednáška PhDr. Henriety Žažovej, PhD. z Ústavu dejín Trnavskej univerzity a Mgr. Štefana Hrivňáka z Archívu mesta Bratislava otvorila rušnú diskusiu o stave rozpracovanosti Biografického slovníka slovenských archivárov. Prítomní sa zhodli na tom, že si treba zobrať príklad z českých kolegov, vzájomne viac spolupracovať a slovník čo najskôr dokončiť. Na záver organizátori konferencie poďakovali aktívnym prednášajúcim aj hosťom za účasť a vyslovili nádej, že na ďalších archívnych dňoch v máji 2018 už budeme môcť listovať v Biografickom slovníku slovenských archivárov.

www.vhu.sk

17. ROČNÍK STRETNUTIA EUROATLANTICKEJ PRACOVNEJ SKUPINY PRE ŠTÚDIUM KONFLIKTOV

V dňoch 30. mája až 1. júna 2017 sa v Bukurešti konal 17. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie Euroatlantickej pracovnej skupiny pre štúdium konfliktov (Conflict Studies Working Group). V priebehu trojdňovej medzinárodnej konferencie na tému „Použitie vojenských síl pre vnútorné účely: Lekcie z minulosti, súčasné otázky a budúci vývoj“, ktorá sa uskutočnila na pôde Národného vojenského centra v Bukurešti, vystúpilo so svojimi vedeckými príspevkami 27 vojenských historikov. Konferenciu otvorili Mircea Dusa, štátny tajomník pre vnútornú politiku a plánovanie Ministerstva národnej obrany Rumunska, kontraadmirál Nils Wang, veliteľ Dánskej Kráľovskej akadémie obrany a generálmajor v. v. Mihail E. Ionescu, riaditeľ Inštitútu politických a obranných štúdií a vojenskej histórie Ministerstva národnej obrany Rumunska. Dovedna sa na konferencii zúčastnilo 44 vojenských historikov z 18 štátov sveta. Slovenskú republiku na tomto prestížnom podujatí reprezentovali riaditeľ VHÚ plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD. a samostatný vedecký pracovník OVHV Mgr. Matej Medvecký, PhD.

www.vhu.sk

OŽIVENÉ SPOMIENKY NA JUBILEJNOM STRETNUTÍ

53. ČATY TECHNIKOV SAMOČINNÝCH POČÍTAČOV

V roku 1967, teda pred päťdesiatimi rokmi, nastúpila do Vojenskej strednej odbornej školy oznamovacej techniky v Novom Meste nad Váhom skupina pätnásťročných žiakov. V tom čase to bola jedna z najuznávanejších stredných škôl v ČSSR vôbec. Po štyroch rokoch štúdia sa ako spojovací špecialisti rozprchlí po celej armáde. Mnohí z nich následne absolvovali vysokoškolské vojenské i civilné vzdelanie. Stali sa vysoko oceňovanými špecialistami vo svojom odbore a zastávali v armáde významné funkcie hlavne v spojovacom vojsku ale i v odbornom vojenskom školstve. A časť z nich, príslušníci 53. čaty, sa stali prvou generáciou odborníkov v oblasti armádnej výpočtovej techniky.

Spojovacie učilište Podjavorinských partizánov v Novom Meste nad Váhom a jeho výnimočný veliteľský a pedagogický zbor vychoval za dobu svojej existencie celé generácie spojovacích špecialistov. Škola bola známa nielen vysokou odbornosťou, moderným technickým zázemím, ale aj skvelými športovými výsledkami a kultúrno-umeleckou činnosťou, uznávanými v rámci celej armády.

Aj o tom spomínali na svojom dvojdnovom stretnutí (2. – 3. 6.) začiatkom júna v Novom Meste nad Váhom bývalí spolužiaci 53. čaty technikov samočinných počítačov spoločne so svojimi bývalými veliteľmi a spolužiakmi z iných odborov. Tradíciu spoločných stretnutí si zachovali po celých päťdesiat rokov od skončenia školy. Predovšetkým vďaka dôstojníkom vo výslužbe Michalovi Dienešovi, Vladimírovi Palíškovi, Ľubomírovi Fuskovi, ale i ďalším. Tentokrát pripravili program, ktorý, ako povedal plk. gšt. Ing. Emil Polakovič, posledný náčelník školy, sa stal pre účastníkov naozaj nezabudnuteľným zážitkom na celý život.

Stretnutie sa začalo v Piešťanoch v priestoroch Vojenského historického ústavu. Vďaka ústretovosti riaditeľa VHU plk. Miloslava Čaploviča, účastníci vzdali poctu pred historickou zástavou Spojovacieho učilišťa. Po presune do Nového Mesta nad Váhom sa

na druhý deň uskutočnil v priestoroch bývalej školy slávnostný nástup 53. čaty a pplk. v.v. Horst Hladlovský, bývalý veliteľ 5. roty VSOŠ prečítal rozkaz veliteľa roty k 50. výročiu nástupu do školy. Po spoločnom slávnostnom obede s pozvanými hosťami v areáli školy sa rozprúdil nekonečný film spomínania na roky strávené v učilišti, ďalšiu službu v armáde i súčasné dni, dnes už vojenských dôchodcov. Silné emócie prítomných vyvolali hlavne historické fotografie a vojenské artefakty, ktoré na stretnutie priniesli jednotliví účastníci. Po prehliadke mesta svojej študentskej mladosti pokračovalo stretnutie spoločenským posedením a opäť spomínaním. Účastníci sa zároveň dohodli, že o rok, na budúce stretnutie, pripravia publikáciu, venovanú spomienkam na roky strávené vo Vojenskej odbornej škole oznamovacej techniky.

Pavel Vitek

ARMÁDA A UMENIE – PREDNÁŠKA VO VÝCHODOSLOVENSKEJ GALÉRII

Dňa 15. júna 2017 sa v priestoroch Východoslovenskej galérie v Košiciach uskutočnila prednáška vedeckého pracovníka Vojenského historického ústavu Mgr. Petra Chorváta, PhD. pod názvom Armáda a výtvarné umenie – K problematike interakcie v 19. a 20. storočí. Prednáška bola sprievodným podujatím prebiehajúcej výstavy pod názvom Konflikty a záujmy. Autor sa vo svojom príspevku zamerlal na hlavné momenty tejto zaujímavej interdisciplinárnej témy, pričom upozornil aj na potenciálne využitie vojenských archíválií pre hlbšie poznanie života jednotlivých výtvarníkov. Po prednáške nasledovala živá diskusia spojená s prehliadkou vystavených obrazov s vojenskou tematikou.

www.vhu.sk

ČESKÁ NÁRODNÁ PÚŤ DO ZBOROVA 27. 6.–4. 7. 2017

V júni/ júli 2017 sa pri príležitosti stého výročia víťaznej bitky Československej streleckej brigády v Rusku pri Zborove (2. júla 1917) uskutočnila národná púť do Zborova na Ukrajinu. Cieľom bola pietna spomienka na padlých Čechov a Slovákov v Zborovskej bitke, súčasť tzv. Kerenckého ofenzívy. Túto významnú spomienkovú akciu na víťaznú bitku pred sto rokmi usporiadala Československá obec legionárska (ČsOL) v spolupráci s Poslaneckou snemovňou Parlamentu Českej republiky, Ministerstvom obrany Českej republiky, Generálnym konzulátom Českej republiky v Ľvove a viacerými vlasteneckými spolkami v Českej republike aj na Ukrajine (Český spolok). Záštitu nad týmto podujatím na vysokej úrovni prevzal predseda Poslaneckej snemovne Jan Hamáček.

Bitka pri Zborove 2. júla 1917 bola prvým spoločným vystúpením československého dobrovoľníckeho vojska v Rusku – Československej streleckej brigády, ktorá sa potom aj vďaka tomuto úspechu stala základom Ruskej légie. Hoci táto bitka v porovnaní s inými veľkými zrážkami na západnom, východnom i južnom fronte nepatrí z hľadiska vojenských dejín prvej svetovej vojny k veľkým akciám, z pohľadu budovania československých légii, politického presadzovania sa vedenia čs. odboja na čele s Tomášom Garrigue Masarykom, Milanom Rastislavom Štefánikom a Edvardom Benešom mala zásadný význam. Až po nej sa urýchlene rozbehlo budovanie čs. dobrovoľníckeho vojska v Rusku. Postupne sa tam vytvoril Čs. armádny zbor a na západe prvé pluky francúzskej légie a napokon aj talianskej légie. Z politického hľadiska bitka pri Zborove dokázala spojencom, že Česi a Slováci sa dokážu za svoju slobodu a vytvorenie spoločného štátu biť so zbraňou v ruke a priniesť v boji proti Centrálnym mocnostiam aj obeť na životoch. V rokoch prvej Československej republiky (1918 – 1938) patrila bitka pri Zborove k základom bojových tradícií čs. armády. Z politických príčin bola táto tradícia po okupácii českých krajín Nemcami potlačená a rovnako bola potlačená aj po februári 1948 komunistickým režimom. Jej význam sa vytesnil predovšetkým zdôrazňovaním bojov v rámci Karpatsko-duklianskej operácie na jeseň 1944, hoci aj tie si zaslúžia úctu a ocenenie ako príspevok k oslobodeniu a obnoveniu Československej republiky v roku 1945. Hrob neznáameho vojaka od Zborova na Staromestskej radnici v Prahe bol Nemcami zlikvidovaný a po oslobodení ho nahradil hrob neznáameho vojaka z bojiska pri Dukle. Až po roku 1989 dostáva Zborovská bitka a jej hrdinovia opäť svoje zaslúžené miesto v dejinách Slovákov a Čechov v boji za slobodu a vlastnú štátnosť.

Podujatia k dôstojnej spomienke Zborovskej bitky sa začali už 26. júna 2017 na Vítkove v Prahe slávnostným odovzdaním posolstva, ktoré bolo vložené do Bratskej mohyly v obci Kalinivka pri Zborove, ktorú Česká republika obnovila v tomto roku. Tam odpočívajú naši padlí z bitky pri Zborove. Mramorové tabule z deväťdesiatych rokov minulého storočia previezli do Českej republiky a budú uložené vo Vojenskom historickom archíve v Prahe.

Mohyla, znázorňujúca zemľanku, v akej čs. dobrovoľníci bývali, dielo podľa projektu architekta Jaroslava Rösslera, bola odhalená v roku 1927 a aj keď bola udržiavaná, k stému výročiu bitky si už vyžadovala generálnu opravu. Plán rekonštrukcie vypracoval architekt Lukáš Hudák, ktorý rešpektoval projekt svojho predchodcu. Treba vyzdvihnúť, že Hudák sa z úcty k padlým legionárom vzdal svojho honoráru za plány rekonštrukcie mohyly pre ktorú si obstaral aj vzorky pôvodného materiálu z Čiech. Na zrekonštruovanú pôvodnú mohylu však na jej pravom boku pribudli mramorové dosky s menami padlých a tak už takmer dvesto československých hrdinov nebude anonymných. V zozname padlých je uvedený aj Slovák Jozef Novoveský, ktorý je v mohyle aj pochovaný. Druhý Slovák, Ján Veselý, bol po boji pri Zborove nezvestný, preto v zozname uvedený nie je. Na čelo mohyly sa vrátila aj replika pôvodnej mosadznej pamätnej dosky, ktorá sa stratila počas bojov v druhej svetovej vojne. Za doskou, na ktorej je aj veľký československý štátny znak a nápis v češtine a ukrajinčine, umiestnili 1. júla 2017 predstavitelia ČsOL spolu so zástupcami prezidentskej kancelárie ČR, Úradu vlády ČR, ministerstva obrany ČR a ďalších subjektov posolstvo nasledovníkov odkazu československých legionárov. Do schránky vložili aj prst z Bielej hory pretože už súčasníci víťazstvo pri Zborove chápali ako odčinenie belohorskej porážky vojska českých stavov v roku 1620. Text nápisu na bronzovej doske na čele mohyly znie: *„Zde na staré slovanské půdě odpočívají synové Československa padlí v bitvě u Zborova, jež dala jim slavné vítězství ve svatém boji za osvobození jejich vlasti a za šťastnější budoucnost všech svobodných národů slovanských.“*

ČsOL pripravila v rámci storočnice celý rad spomienkových akcií, z ktorých je najdôležitejšou Národná púť k Zborovu. Ňou sa nadväzuje na prvorepublikovú národnú púť do Zborova, ktorá sa uskutočnila v júli 1927 pri príležitosti desiateho výročia víťaznej bitky Československej streleckej brigády v Rusku pro Zborove (2. júla 1917) uskutočnila národná púť do Zborova, vtedy ležiaceho v tarnopolskom vojvodstve Poľska. Púte do Zborova sa teraz, po sto rokoch od bitky, zúčastnilo viac ako 550 pútnikov, medzi nimi (žiaľ) len hŕstka Slovákov. Hlavným bodom programu bol slávnostný pietny akt pri mohyle v nedeľu 2. júla 2017 pod záštitou predsedu Poslaneckej snemovne Parlamentu ČR Jana Hamáčka. Na vybrané miesta zborovského bojiska zaviedli pútnikov pripravené náučné chodníky so sprievodcami a mapovými podkladmi. Bojisko má aj mobilnú aplikáciu, ktorú si návštevníci budú môcť stiahnuť aj v budúcnosti prostredníctvom stránok www.zborov1917.cz. Sprievodný program prebiehal v Českom dome v Tarnopole.

Je skutočne obdivuhodné, ako organizátori z ČsOL pripravili túto dôstojnú pietnu spomienku na padlých a aj oslavu víťaznej bitky. Vydali množstvo informačných materiálov o Zborovskej bitke, pripravili panelovú výstavu v českom a ukrajinskom jazyku v hoteli Ternopol, zorganizovali slávnostný koncert Big Bandu Ústrednej hudby Armády Českej republiky v Tarnopolskom divadle Tarasa Ševčenka i divadelnú hru ochotníckeho súboru z Mladej Boleslavi „Zborov“, minikonferenciu historikov s témou bitky pri Zborove a besedu s potomkami účastníkov bitky. V hoteli Ternopol v Ternopole dva dni pracovalo informačné centrum, uskutočnili sa aj komentované prehliadky zborovského bojiska. Dňa 2. júla otvorili v Múzeu Zborov výstavu v ukrajinskom jazyku o bitke, pri zrekonštruovanej mohyle v Kalinivke koncertovala Ústredná hudba Armády ČR. Potom nasledovala bohoslužba pri mohyle a pietny akt na uctenie padlých zborovských hrdinov. Na slávnosti sa zúčastnila aj skupina „husitských“ bojovníkov v historických kostýmoch aj s husitskými pavézami a zbraňami. Pri tejto príležitosti posvätili aj dva husitské prápory – Jána Žižku z Trocnova a kráľa Jiřího z Pardubic. Je známe, že husitské tradície a symbolika hrali v československých dobrovoľníckych jednotkách v Rusku – od Českej družiny, cez Prvý strelecký pluk, Čs. streleckú brigádu až po Československý armádny

zbor veľkú úlohu a prispievala k zvyšovaniu bojovej morálky a odhodlanosti medzi legionármi. Na pietnych aktoch sa zúčastnili aj jednotky v historických uniformách ruských dobrovoľníkov a príslušníci Aktívnych záloh ozbrojených síl ČR.

Súčasťou programu bolo aj vystúpenie folklórneho súboru Čechov z Volyne. Potomkovia legionárov potom zasadili pri Bratskej mohyle v Kalinivke pamätnú lipu. Slávnostnú spomienku uzavrelo zapálenie sviečok. Všetci účastníci púte dostali Pamätné listy a pamätné medaily k 100. výročiu bitky, väčšina aj na túto príležitosť špeciálne pripravené rôznofarebné tričká. Jednota ČsOL v Mladej Boleslavi sa pre záujemcov postarala aj o fľaštičky na prst' zeme zo zborovského bojiska, ktoré následne jej členovia zapečatili voskom a špeciálnym razidlom. Ako občerstvenie sa účastníkom akcie podávala vzorka zo stravy československých dobrovoľníkov – boršč a grečka (pohánková kaša s rybou).

Časť účastníkov púte v nasledujúci deň, v rámci ducha zmierenia už tradične navštívila aj miesta, kde sa nachádzal poľný lazaret uhorského 86. pešieho pluku z Nového Sadu a položila na hromadný hrob tam pochovaných rakúsko-uhorských vojakov, medzi ktorými sú nepochybne aj Slováci z Dolnej zeme, veniec. Celú púť uzavrela prehliadka miesta najkrutejších bojov a aj najväčších československých strát – kóty 394, Mogily.

Súčasne sa predovšetkým v Českej republike, ale aj na iných miestach (na Slovensku v Pukanci a v Maďarsku v Budapešti) uskutočnila akcia „*Sviečka za padlých*“, ktorá pripomenula padlých legionárov – ale aj rakúsko-uhorských vojakov – v tejto bitke. Špeciálne sviečky sa zapálili jednotne v nedeľu 2. júla 2017 o 18.00 hodine: www.svikyzapadle.cz. Pri tejto príležitosti ČsOL vydala aj denník so spomienkami legionára Karola Fibicha, účastníka bitky, ktorý zaznamenal vo svojom denníku viacero zaujímavých momentov. Oslavy stého výročia Zborovskej bitky uzavrela ukážka bojov 8. júla 2017 v bývalom vojenskom priestore v stredočeských Miloviciach. Súčasťou akcie bola aj návšteva Legiovľaku.

V bojoch pri Zborove sa zúčastnili viacerí Slováci, z ktorých padli Jozef Novoveský, rodák z Budapešti a Ján Veselý z Pukanca. Následného tarnopoľského ústupu sa zúčastnil napríklad aj Jozef Gregor-Tajovský.

Ferdinand Vrábek

Fotografie zachytávajú niektoré momenty zo slávnosti v Kalinivke.

Posledná fotografia zachytáva foto z rakúsko-uhorského cintorína neďaleko Zborova - Koršilov.

Sviečku v Pukanci Jánovi Veselému zapálili potomkovia legionára Jána Styku z Pukanca, ktorý bojoval pri Zborove.

Akt zapálenia sviečky Jozefovi Novoveskému pri pomníku padlých v prvej svetovej vojne v Budapešti zabezpečil Jozef Schwarz.

CELOEURÓPSKE STRETNUTIE ZÁSTUPCOV TANKOVÝCH MÚZEÍ – TANK NET MEETING 2017

Už tretie stretnutie predstaviteľov európskych múzeí, ktoré sa špecializujú na tankovú techniku, sa uskutočnilo tento rok v Prahe v dňoch 23. až 25. mája 2017. Do hlavného mesta Českej republiky zavítali zástupcovia múzeí z Veľkej Británie, Francúzska, Spolkovej republiky Nemecko, Poľskej republiky, Rakúska, Belgicka, Holandska, Španielska, Fínska a Švédska. Vojenský historický ústav Bratislava zastupovali riaditeľ Vojenského historického múzea Piešťany, mjr. Ing. Milan Kubizniak a odborný pracovník Ing. Martin Miklan. Organizátor, Vojenský historický ústav Českej republiky, pripravil účastníkom bohatý a zaujímavý program. Okrem prehliadok múzeí v pôsobnosti organizátora akcie boli v priebehu konferencie otvorené a rozdiskutované mnohé odborné témy z problematiky návštevnosti múzeí, ich financovania, nadobúdania a renovácie zbierkových predmetov, spolupráce s dobrovoľníkmi, ako aj z oblasti využívania moderných technológií v procese renovácie zbierkových predmetov. Všetci účastníci konferencie sa zhodli na užitočnosti organizovania takýchto stretnutí. Potrebu takýchto stretnutí trefne vystihol plk. Mgr. Michal Burian, PhD. riaditeľ odboru múzeí VHÚ Praha slovami: „Sú jedinečnou príležitosťou k výmene skúseností v mnohých oblastiach.“ V roku 2018 sa uskutoční už 4. ročník celoeurópskeho stretnutia tankových múzeí v gescii francúzskeho Tankového múzea v Saumure.

www.vhu.sk

ÚČASŤ NAŠICH VOJENSKÝCH MÚZEJNÍKOV NA FESTIVALE MÚZEÍ SLOVENSKA

Dňa 26. júna 2017 sa múzejní pracovníci Vojenského historického ústavu Bratislava (ďalej len „VHÚ“) zúčastnili na 13. ročníku kultúrno-spoločenského podujatia, Festival múzeí Slovenska 2017“. Podujatie bolo organizované z iniciatívy Zväzu múzeí na Slovensku a uskutočnilo sa na Námestí osloboditeľov v Liptovskom Mikuláši. Hlavným cieľom akcie bola prezentácia jednotlivých múzeí a vzájomná výmena odborných skúseností. Podujatie bolo určené nielen slovenským múzejníkom, ale aj širšej laickej verejnosti. Návštevníci sa mohli na jednom mieste oboznámiť s činnosťou viacerých múzeí, ktoré pôsobia na Slovensku, a odborníci inšpirovať prácou svojich kolegov.

VHÚ na tomto zaujímavom podujatí úspešne reprezentovali múzejní pracovníci z múzejného oddelenia Svidník Vojenského historického múzea (ďalej len „VHM“). Predstavili zaujímavé zbierkové predmety z viacerých

múzejných zbierok, s ktorými sa môžu záujemci o vojenskú minulosť Slovenska zoznámiť aj priamo v priestoroch Centrálnej expozície VHM vo Svidníku. Najstaršou prezentovanou zbraňou bola rakúsko-uhorská puška Werndl model M. 1867/77, ktorá sa začala vyrábať už v roku 1867. Medzi „najmladšie“ prezentované zbrane patrila čs. puška vzor 52/57. Záujem návštevníkov vzbudili aj ďalšie zbierkové predmety – ruská pechotná puška Berdan II. model 1870, rakúsko-uhorská pechotná a krátka puška Mannlicher model 1895, čs. pechotná puška vzor 24, nemecká karabína Mauser model 98k, sovietska karabína Mosin model 1938, sovietska puška SVT-40, legendárny sovietsky samopal PPŠ-41, nemecký samopal MP-40, britský samopal STEN Mark II., taliansky samopal Beretta model 38/42, nemecký univerzálny guľomet MG-42 a napokon aj čs ľahký guľomet vzor 26. Návštevníci sa mohli od svidníckych múzejníkov dozvedieť nielen zaujímavé informácie o vývoji zbraní, ich zavedení do výroby a používaní v armádach rôznych štátov, ale dostali aj informácie o expozíciách VHM vo Svidníku, na Dukle a v Piešťanoch.

www.vhu.sk

POKYNY PRE AUTOROV

Spôsob odovzdávania rukopisov

Príspevky do *Vojenskej histórie* odovzdávajúte, resp. posielajte zásadne v textových editoroch Word. **Poznámky je potrebné vkladať pomocou programu WORD na vkladanie poznámok/odkazov pod čiarou – nie písať ich mechanicky vzadu za textom štúdie.** K štúdiu je potrebné pripojiť abstrakt (v slovenčine do 10 riadkov), 5 kľúčových slov v slovenskom aj anglickom jazyku; resumé v slovenčine v rozsahu cca jednej strany, a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, vo forme IBAN, telefonický a emailový kontakt.

Text sa nepokúšať zalamovať ani špeciálne upravovať, odstavce bez tabulátora! Písmo Times New Roman, veľkosť 12, normal, bez zvýrazňovania. Riadkovanie 1,5. V prípade priamych citácií písať kurzívou. Prílohy: Obrázky: Obrazové prílohy poprosíme zasielať samostatne vo formáte jpg, jpeg, bmp v rozlíšení min. 300 dpi a riadne označené a identifikované. V texte uveďte popiskom, kde by mal byť obrázok umiestnený. Tabuľky, grafy: Tabuľky a grafy je potrebné zasielať v osobitnom súbore v štandarde xls, xlsx (excel)

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by mal byť v rozsahu 15 - 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Pri anotáciách a recenziách je potrebné uvádzať ISBN.

Počet normostrán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov vrátane medzier na stranu).

Základnou citačnou normou je STN ISO 690 (0197) – Dokumentácia. Bibliografické odkazy

Odkaz na monografiu

VÁROŠ, Milan. *Posledný let generála Štefánika*. Bratislava : International, 1994, s. 56. ISBN 80-215-0149-9.

PEJSKAR, Jožka (ed.). *Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981*.

B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121. ISBN 3 8577 01 203.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

Odkaz na štúdie (v prípade, že je uvedený v zborníku aj editor, uveďte ho za názvom zborníka:

ŠPIRKO, Dušan – LUPTÁK, Miroslav. Obrana bratislavského predmostia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 1, s. 9-10. ISSN 1335-3314.

(pri cudzojazyčných zdrojoch uvádzať v príslušnom jazyku, napr. anglický zdroj: In *Army History*, 2003, vol. 59, no. 1, p. 13-15.)

DEIGHTON, Leon. *Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque*. Prel. Kárník, Zdeněk. Praha : Argo, 1994, s. 85. ISBN 80-85794-08-X.

Odkaz na už citovaný zdroj v texte

PEJSKAR, ref. 2, s. 97; číslo ref. je číslo poznámky pod čiarou, v ktorej sa nachádza citovaná práca 1x s celým bibliografickým údajom

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref. 2, s. 93.
- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, Dušan et al.
- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha : Naše vojsko; Bratislava : Magnet Press, 1999,
- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu

Odkaz na archívny dokument

MVSR-Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA), f. Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918-1928 (ďalej f.), škatuľa (ďalej šk.) č. 277, sign. č. 1234/1920 prez

Pri opakovaných záznamoch uvádzať Tamže, s. 8 (nie tamtiež)

- najfrekvencovanejšie skratky archívov: SNA Bratislava, VÚA-VHA Praha, VHA Bratislava, NA Praha, AM SNP B. Bystrica,

Používanie skratiek a označovanie

Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Peter ROHÁČ, Obchodná akadémia, Myslenická 1, 902 01 Pezinok

JUDr. Jaroslav KOZOLKA, LL.M., MBA, Generálna prokuratúra SR, Štúrova 2, 812 85 Bratislava

Mgr. Matej MEDVECKÝ, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

PhDr. Stanislav CHYTKA, Malé Tatry 21, 034 05 Ružomberok

JUDr. Oldřich PEJS, Kafkova 53, 160 00 Praha, Česká republika

PhDr. Peter ŠUMICHRASŤ, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Mgr. Martin KONEČNÝ, PhD., Letná 20, 04001 Košice

Vojenská história 3/2017

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Kontaktná adresa: redakciavh@gmail.com

Grafická úprava: ULTRA PRINT DIGITAL, s r. o.

Redakčná rada: doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Igor Graus, PhD., Mgr. Peter Chorvát, PhD., Mgr. Peter Kralčák, PhD., Mgr. Matej Medvecký, PhD., PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., pplk. v zál. PhDr. Peter Šumichrast, PhD., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Medzinárodný redakčný kruh: Dr. Tibor Balla, DrSc. – Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest; Dr. István Janek, PhD. – Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest; PhDr. Michal Lukeš, PhD. – Národní muzeum, Praha; Mgr. Mateusz Gniazdowski, PhD. – Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa; PhDr. Jiří Rajlich – Vojenský historický ústav, Praha; Dr. Harold E. Raugh, Jr., UNC/CFC, HQ U.S. Forces Korea (FKHO); Dr. Martin Zückert – Collegium Carolinum Forschungstelle für böhmischen Länder, München

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 10. 7. 2017

EV734/08

IČO vydavateľa: 00309591

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: HSa MO SR, OdVČ, PoO, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Na prednej strane obálky je vyobrazená poštovná známka, ktorá bola vydaná pri príležitosti 20. výročia bitky pri Zborove (1. -2. júla 1917), ktorej 100. výročie sa viaže k r. 2017.